

נסוד שיח

■ בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת בשלח ■ י' שבט ה'תשע"ט ■ 16.01.2019 ■ גליון מס' 514 ■

תפוצה לכל
קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה
ע"י לחיצה על שמה.

שוית חורף

האם מצוות 'הצלת נפשות'
שייכת רק בחיי עולם, או גם בחיי
שעה? האם מחויבים אנו על פי
ההלכה לנסות שוב להחזיר את
נשימתה של התינוקת על ידי
החייאה?...
המשך בעמ' 2

לשונות שונות על קריעת ים סוף

בפרשתנו פרשת בשלח כתוב, ויט
משה את ידו וגו', ויבקעו המים.
(שמות י"ד, כ"א)...
המשך בעמ' 6

"וידעת כי שלום אהלך": זיהוי פוטנציאל לאלימות בנישואין בתקופת השידוכין

אלימות בנישואין אינה פוסחת על
אף מגזר. גם בציבור החרדי ישנם
למרבה הצער לא מעט קרבנות
אלימות בתוך המשפחה...
המשך בעמ' 7

סיפור אשה

גיבור

כולם באזור הכירו אותו, במיוחד
הצעירים יותר. הם הכירו את
שעותיו הקבועות, בהן היה מגיע
לאזור מלא בילדים...
המשך בעמ' 9

שביבים

- "הכול בזכות אביך"
- לעשות נחת ל-ה'
- אוכל מן השמים בארץ ישראל
- מדוע אגם הכינרת עדיין
בנירעון?

המשך בעמ' 10

נס וטבע בהיסטוריה הישראלית

/ הרב יעקב הלוי פילבר

האדם המאמין חי בין השתדלותו לקדם ולהשיג את צרכיו בפעילות אנושית לבין מסירת בטחון לישועת ה'. הביטחון בה' שהוא אחת התכונות המאפיינות את השלמות האנושית, יש להבחין בו בשני סוגי בטחון: האחד, הביטחון הפשוט, שהאדם מצפה שיעשה לו נס כשהשעה צריכה לכך, והשני, הביטחון התמידי, להיות בוטח בה' מדי יום ביומו שיעזרהו בהשתדלותו הטבעית בפעילות האנושית שלו. מאז יציאת מצרים אין ההשגחה העליונה נוהגת עם ישראל בהנהגה אחידה, בארבעים שנות המדבר התנהל עם ישראל בהנהגה ניסית בלבד, ללא כל השתדלות אנושית, כמו שנאמר לישראל בדרכם לים-סוף: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון". ואילו לאחר כניסתם לארץ אנו מוצאים מצבים סותרים, לפעמים דווקא משבחים את ההשתדלות של העם, ולפעמים ההשתדלות בדרך הטבע של עם ישראל תחשב לחסרון. כמו במלחמת עי [ניהושע פרק ח] בראשית כניסתם לארץ, נדרשו ישראל לנהל את מלחמתם על פי ה' בהשתדלות אנושית. ואילו מאוחר יותר בתקופת השופטים נאמר לגדעון במלחמת מדין [שופטים ז ב]: "עוד העם רב, למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי", והוצרך גדעון למעט בהשתדלות הטבעית, ולנהל את המלחמה בדרך ניסית. וצריך להסביר מתי ההשתדלות האנושית צריכה להיות העיקר ומתי יש למעט בה? התשובה היא: שהיחס אל ההשתדלות תלוי במצב המוסרי של העם באותה השעה, שהרי התכלית היא להביא את אור דעת ה' במילואו לעולם, ועל כן כאשר היחיד כפרט או העם ככלול נמצאים במצב מוסרי נעלה, שהאמונה בכורא עולם וקיום המצוות הם דבר המובן מאליו, וכשאדם זכה להיות במעלה רוחנית כזו אין הוא צריך להנהגה ניסית כי הוא מסוגל להכיר יותר את יד ה' דווקא בהנהגה הטבעית התמידית ההולכת אחוזה עם סדרי החיים האנושיים, כי זוהי השלמות היותר גדולה לאדם כשהוא משתמש בחכמתו ובכוחותיו הגופניים והנפשיים להשיג את השלמות האנושית, והוא חש שיד ה' עמו על כל פרט מפרטי תנועותיו וימינו תסעדהו, ואז הוא מכיר את "נסיך שבכל יום עמנו", והכרה זו תקרב את האדם לשלמותו יותר מאשר ההתקרבות הבאה מנס חד פעמי שהמציא לו את מחסורו. אבל לא תמיד תביא השתדלות בפעילות אנושית את האדם לתוצאות הללו, כי כאשר ייפול העם ממעלתו, וישקע בהכלי החומר, בהיותו במצב ירוד כזה לא זו בלבד שלא יוכל להכיר את יד ה' דרך ההשתדלות האנושית בדרך הטבע. אלא אז גם קיימת סכנה הפוכה שככל שהאדם יצליח יותר בהישגיו האנושיים יאמר כי ידו הושיעה לו, ואז ההשתדלות האנושית לא רק שלא תקרב אותו אלא להיפך תרחיק אותו מלהכיר את השגחת הבורא.

ולכן בצאת ישראל ממצרים, שאז העם שקע במ"ט שערי טומאה, והאמונה טרם בשלה בעם, היתה הדרך הנסית הדרך הנכונה לקרב את העם אל דעת ה' וקרבנותו, מפני שהנהגה טבעית לא היה בכוחו עדיין להביאו אל ההכרה שהמציאות מונהגת על ידי ההשגחה העליונה, והכרה זו יוכל לרכוש העם רק על ידי הנהגה ניסית. אבל לאחר ארבעים שנות גלוי שכנה במדבר, כאשר העם כבר התעלה באמונתו ודעת ה', הגיע הזמן להרגילו בהנהגה של פעילות וחריצות אנושית בכל חלקי החיים, מפני שהוא כבר מוכשר לדעת את ה' גם ממקור הטבע התמידי, ככתוב: "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה". על כן בראשית כניסתם לארץ במלחמת עי, שישראל כבר היו מלומדים בנסים ודעת ה' היתה קרובה ללבם, במצבם זה היתה טובת האומה ושלמותה להרגילם לעסוק בעצמם בהצלחתם, כי השלמות היותר גדולה לאדם כפרט ולאומה ככלל היא בהיותם עסוקים בכוחות עצמם בהצלחתם שזהו רצון הקב"ה, שהרי הקב"ה ציוה אותנו להשלים את עצמנו בכוחות עצמנו,

ההשתדלות הטבעית מועילה, נתבקש גדעון דווקא למעט את ההשתדלות הטבעית, ככתוב: "למען לא יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה ליי" והיה צריך להראות לישראל את הישועה בדרך נס.

בהשתדלותנו על ידי התורה והמצוות. ואילו 'בימי שפוט השופטים', כשהעם ירד פלאים במצבו הרוחני ושכח א-ל מושיעו, שוב פעם לא היה העם במצב כזה להכיר את ישועת ה' בהנהגה הטבעית, ועל כן כעבור שנים בימי גדעון, שבשעה ההיא לא היתה

שו"ת חורף הרב שבת יגל / הכולל הקהילתי רעננה

הארכת חיים של חולה סופני

עד ביאת משיח צדקנו ולא אזדקק לזה הלכה למעשה. שאלה נוספת באותו עניין: תינוקת כבת שנתיים אשר כבר כשנה שהמחלה הנוראה מקוננת בגופה, והרופאים כבר התייאשו והרימו ידיים מלעסוק בריפוייה, ואכן מצבה הדרדר עד אשר איבדה את הכרתה, ושוכבת במצב זה כבר כמה שבועות, ובאחד הלילות פסקה נשימתה ואביה שיחי' עשה לה החייאה וחזרה נשימתה, וכעת שואלים אם יקרה שוב כן כדבר הזה, אם מחויבים אנו על פי ההלכה לנסות שוב להחזיר את נשימתה על ידי החייאה, או שמאחר וגם אם ההחייאה תצליח אין הדבר יועיל לרפואתה, אלא רק להאריך את חייה בכמה שעות או ימים - רשאים אנו לשבת 'בשב ואל תעשה' ולקבל שכר על הפרישה. למותר לציין שזו התמודדות קשה מאוד עבור הורי התינוקת.

תשובה: בכואנו לענות על שאלות קשות אלו, נקודת המוצא אשר ממנה צריך להתחיל את הדיון היא חיזוק ההבנה וההכרה בחשיבות החיים, ולדעת כי חייו של יהודי בעולם הזה, זהו דבר עצום שלא ניתן לתאר, וכל יום נוסף בעולם הזה הוא רווח מופלא, וכמאמר התנא "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא".

דבר נפלא ראיתי² בשם המשגיח הגאון הרב יהודה ליב חסמן זצ"ל שכאשר הבינו יושבי הספינה כי בגלל יונה הנביא בא עליהם הסער הגדול הזה, אמר להם יונה הנביא 'שאוני והטילני אל הים' ולכאורה היה לו לומר רק 'הטילוני אל הים' ומדוע הוסיף גם את המילה 'שאוני'? אלא שיונה הנביא רצה שלא יטילו אותו אל הים באופן הרגיל, אלא יזרקו אותו כלפי מעלה ואחר כך ייפול, והטעם כדי שיוכל להישאר עוד רגע אחד בחיים, ורגע זה אין לו שיעור וערך³.

והגאון הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א בדברו אודות עניין זה רגיל לספר אודות יהודי שהיה מאושפז בבית החולים בחיפה למשך תקופה של חודשיים, וכשלושה חודשים לאחר שחרורו חזר לבית החולים לצורך ביקורת, וראה את אחד מאנשי הצוות שהכירוהו מתקופת האשפוז (שלא היה שומר תורה ומצוות) שהחל לגדל זקן ולשים כיפה על הראש, ושאל אותו לפרש הדבר, וענה לו שהיה כאן חולה סופני שהיה מחובר למכונת הנשמה ומתוך רצון לשים קץ לייסוריו ניתקתי אותו ממכונת הנשמה ולאחר יומיים הוא בא אליי בחלום בטענות שהיו חסרות לו כמה שעות של סבל לזכות לעולם הבא והוא מנע זאת ממנו⁴, ובעקבות כך החל הרופא להאמין שיש עולם הבא ויש בורא ומנהיג לכירה.

מאמר זה הנמצא לפניכם הינו טיוטא ראשונית בלבד ואין להסיק ממנו כלל הלכה למעשה.

לתגובות הארות והערות: shyogel@gmail.com

שאלת א.פ., נתניה: שלום לכבוד הרב. אני ב"ה כבר עברתי את גיל הגבורות. לאחרונה יוצא לי לחשוב רבות על עת הפרידה מן העולם ואני מתכוון לכך הן במונח הכספי (עריכת צוואה מסודרת) והן במונחים נוספים.

כעת טורדת את מנוחתי המחשבה, מה יהיה אם מצב בריאותי ילך וידרדר, וכבר לא אהיה כשיר לתקשר עם סובבי ועם רופאיי, ולא אוכל להורות להם מהי הדרך אשר ינהגו בי בצורת הטיפול הרפואי.

קרוב משפחה הציע לי לחתום על אוגדן מסמכים שכותרתו 'יחוק החולה הנוטה למות'.

על ידי חתימה על מסמכים אלו אוכל כעת בעוד שאני בריא וצלול לקבוע את האופן שבו אני יטופל אם וכאשר אהיה במצב של חולה נוטה למות שאינו מסוגל להביע את רצונו, וזאת באמצעות הוראות רפואיות מקדימות, ובהנחיות מקדימות מפורטות באמצעות טופס מיוחד.

עלעלתי במסמכים אלו ויש שם רשימה מפורטת של הליכים רפואיים וליד כל אחד מהם אני צריך לסמן האם 'להימנע' או 'לא להימנע', ואכתוב כמה פרטים מהרשימה הנ"ל: ביצוע החייאה בכל דרך אפשרית, ביצוע החייאה בדרך של עיסוי לב חיצוני, ביצוע החייאה בדרך של הנשמה על ידי הכנסת צינור לקנה הנשימה, חיבור לדיאליזה, הקרנות במחלה ממארת, ועוד, ר"ל מכל אלו ויזכנו בבריאות איתנה ולשיבה טובה.

טפסים אלו הובילו אותי למחשבות מהי עמדת ההלכה בכל זה, האם צריכים אנו להתעקש על כל שנייה של חיים, או שפעמים צריכים אנו לוותר ולהימנע מלהאריך את החיים כאשר אין שום סיכוי לרפא את המחלה?

האם מצוות 'הצלת נפשות' שייכת רק בחיי עולם, או גם בחיי שעה?

על פי עמדת ההלכה בשאלות אלו אדע איך למלא את הטפסים הנ"ל, ובכלל אני שואל האם לפי ההלכה ראוי לחתום על מסמכים כגון אלו? האם לא לחתום בכלל? ואם לחתום - מה לחתום?

יורנו הרב את הדרך אשר נלך בה, ובעז"ה נזכה לבריאות איתנה

לקלצטונירי (הגוי הממונה עליו להרגו) שהוא מבטיח לו עולם הבא אם יסיר מעל לכו את הספוגים של צמר שהיו שרויים במים, הרי שאף שספוגי צמר אלו עיכבו את יציאת נשימתו, מכל מקום מותר מלהימנע מלהאריך את החיים⁹⁹.

ואם כן שומה עלינו לברר וליישב את דברי חז"ל והפוסקים כדי שלא יסתרו זה לזה?

ואכן מצינו בדברי רבותינו הפוסקים כמה דרכים ליישוב קושיא זו:

יישוב על פי דבריו של האגרות משה - לחלק בין מקרה שהחולה הסופני סובל מייסורים קשים למקרה שאינו סובל

מדברי האגרות משה בכמה מתשובותיו¹⁰⁰ ניתן ללמוד יישוב לסתירה זו והוא שאכן אנו מצויים להציל נפשות גם אם מדובר על 'חיי שעה' ומותר וצריך ומצווה אף לחלל את השבת על כך, אולם כאשר מדובר שהחולה הנוטה למות סובל הוא מייסורים קשים, ואין אנו יכולים להקל מסבלו, רשאים אנו להימנע מלהאריך את חייו ואף לנקוט בפעולות שהן בגדר 'הסרת המונע' וזאת כדי למנוע מהחולה את הסבל ואת הייסורים הקשים, ועיין בהערה טעם הדבר והסברו¹⁰¹. ולכן צריך לומר שכל דברי הרמ"א הנ"ל הם רק היכא שהחולה הנוטה למות סובל מייסורים, אבל אילולי זאת, יש להשתדל ולעשות את הפעולות הנצרכות כדי להאריך את חייו.

יישוב של הגר"א שטרן שליט"א - לחלק בין 'גוסס' ליחולה סופני

יש לחלק בין חולה הנוטה למות המוגדר כבר כ'גוסס', לבין חולה סופני שלדרגת גוסס עדיין לא הגיע, וסברת החילוק היא שהגוסס הוא כבר נמסר בידי של הקב"ה ומשום כך אל לנו להתערב בהליך הטבעי של גסיסת הנשמה, לא למהר את יציאתה (בפעולות של קום ועשה) ולא לעכב את יציאתה, שבשלב הזה כבר מסור הוא בידי של הקב"ה, אולם חולה הנוטה למות שעדיין לא הגיע לשלב הזה¹⁰², צריכים אנו להתעקש על כל שעה ועל כל דקה, ומצויים אנו על מצוות 'השבת גופו' גם אם זה לזמן קצר.

ועוד יש לחלק בגוסס גופא, בין תהליך גסיסה טבעי מחמת חולי או זקנה, לבין גסיסה הנובעת מחמת מאורע פתאומי הבא לו לאדם, כגון תאונת דרכים, מפולת, דום לב, וכדומה.

כאשר מדובר על מאורע פתאומי חיוב ההצלה עומד בעינו וחייבים אנו להציל את חייו של הגוסס אף אם הוא לזמן מועט ורק כאשר מדובר על תהליך גסיסה טבעי או אז אנו אומרים שהוא כבר נמצא בידי של הקב"ה ואל לנו להתערב לכאן ולכאן¹⁰³.

על פי חילוקים אלו ניתן ליישב את המקורות דלעיל שלא יסתרו זה לזה והבן. ועיין עוד בהערה¹⁰⁴.

יישובו של הגר"א וייס שליט"א - לחלק בין פעולות רפואיות מקובלות ומוכרות לפעולות סגוליות שאין לו הבנה בהם

יש לחלק בין פעולות הצלה מובהקות המוכרות לנו ומבינים אנו את פשרם ואת יעילותם, לבין פעולות סגוליות שאין לנו עסק בהן.

דברי הרמ"א המתיר לעשות פעולות של הסרת מונע כדי שלא

ואכן מצינו בביאור הלכה שגם עבור חיי שעה של גוסס ושל מרוצץ (מי שנפלה עליו מפולת ונתמעץ מוחו) יכולים אנו לחלל השבת בפיקוח הגל שנפל עליו או בהכנת סמי מרפא אם הרופא אומר שיכולים הם להועיל להאריך את רגעי חייו, וכתב הביאור הלכה שאפילו באופן שיודעים אנו בוודאות שפעולות ההצלה לא יועילו להציל את חייו של הגוסס מכל מקום אם נוכל על ידי פעולות אלו להאריך את רגעי חייו אפילו במעט - ניתן לחלל עליו את השבת¹⁰⁵.

ואין צריך לומר שמי שעושה פעולות בקום ועשה כדי לקצר את חייו של הגוסס - הרי הוא שופך דמים, וכמבואר בשולחן ערוך¹⁰⁶ שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, והסוגר את עיניו עם יציאת הנפש הרי הוא שופך דמים.

אך כאמור, לא זאת בלבד שאל לנו לעשות פעולות כדי לקצר את חייו של הגוסס, אלא אדרבה מחויבים אנו להשתדל בהצלתו גם במחיר של חילול שבת, ואף לחיי שעה מועטים¹⁰⁷.

והטעם שגם עבור חיי שעה מצויים אנו להתעסק בהצלת החולה ואף לחלל את השבת, הוא על פי הנאמר לעיל שכל רגע של נשמה יהודית בעולם הזה, זה עולם ומלואו, ויכול הגוסס ברגעים אלו לתקן הרבה ולהרהר בתשובה על מעשיו, ופעמים רבות רגעים אלו מוכשרים אלו לעשיית תשובה אחר שהחולה רואה שמטה ידו ועולמו חשך בעדו ונושא עיניו למרומים ושבת בתשובה¹⁰⁸ וכבר אמרו חז"ל יש קונה עולמו בשעת אחת¹⁰⁹, אמנם גם אם מצבו לא מאפשר לו זאת והוא מחוסר הכרה, מכל מקום לכל נשמה יש זמן קצוב בעולם הזה וצריכה היא להשלים את שנותיה ואת ימיה, ואם תיפרד מן העולם קודם זמנה תצטרך להתגלגל שוב בעולם הזה וצער גדול הוא לנשמה¹¹⁰, ובר מן דין, הקב"ה לבדו הוא החותך חיים לכל חי, ואנו מצויים לעשות את ההשתדלות שלנו והוא יעשה חשבונות שמייים.

סתירה מדברי הרמ"א ביורה דעה

אולם העומד לנגד עינינו הם דברי הרמ"א בשולחן ערוך יורה דעה¹¹¹ הכותב שאם יש דברים המעכבים את יציאת נשמתו של הגוסס מותר לנו להסיר דברים אלו ובתנאי שאין הפעולה נחשבת כפעולה חיובית אלא רק כ'הסרת מונע', והמעין במקור דברי רמ"א אלו¹¹² ימצא מבואר שלא רק שמותר לנו להסיר דברים אלו המעכבים את הנפש, אלא אף אסור לנו להביא דברים אלו כדי לעכב את יציאת הנשמה, ומעתה עולה התמיהה היאך ייתכן שמחד אנו מצויים על הצלת נפשות גם עבור חיי שעה של גוסס, ואף מחללים על כך את השבת, ומאידך רשאים אנו לעשות פעולות מסוימות כדי לזרז את יציאת נשמתו של הגוסס?¹¹³

וביתן לציין לשני מקורות נוספים מדברי חז"ל בהם אנו רואים עיקרון זה שפעמים אנו רשאים להניח למאמצים להשאיר את החולה בחיים, ולקבל שכר על הפרישה:

א. הגמרא במסכת כתובות¹¹⁴ מספרת שקודם פטירתו של רבי, חכמים ביקשו עליו רחמים והתפללו עליו, אבל כאשר שפחתו של רבי ראתה כמה הוא מצטער, זרקה כד קטן ממקום גבוה למקום נמוך כדי לגרום לכך שחכמים יפסיקו את תפילתם, ואכן כך היה, ובאותה שעה יצאה נשמתו של רבי, ואם כן יש לנו ללמוד משפחתו של רבי שפעמים רשאים אנו לקבל שכר על הפרישה¹¹⁵.

ב. הגמרא במסכת עבודה זרה¹¹⁶ מספר על רבי חנינא בן תרדיון שבשעה שהוצא להורג על ידי גדולי רומי במיתת שריפה, אמר

החייה לחולה סופני

ובאשר לשאלה השנייה אודות התינוקת בת השנתיים אשר חולה במחלה הקשה רח"ל, נראה שלאור האמור לעיל אם סובלת היא מייסורים קשים, יש מקום להקל ולהימנע מהחייה נוספת (לאחר התייעצות עם פוסקי הלכה מובהקים) כאשר לפי הערכת כל הרופאים אין בכוחה של החייה זו אלא רק להאריך את המצב הנוכחי לעוד מספר שעות / ימים³², אך אם היא אינה סובלת מייסורים (וכפי שמצוי בהרבה מקרים במחלות כגון אלו שבשלבם אלו החולה כבר מחוסר הכרה ואינו מרגיש [לכאורה] בקורה עמו) יש להתעקש ולנסות לאחוז בכל רגע של חיים בעולם הזה, אך כאשר מדובר בתינוקת קטנה שלא טעמה טעם חטא³³.

וכאמור לעיל - כל מקרה לגופו ויש להיות מתון מאוד בשאלות מעין אלו³⁴.

ויה"ר שהקב"ה יאמר לצרותינו די, ונזכה כולנו לאריכות ימים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא עד ביאת ינון במהרה בימינו אמן. תשובה זו נכתבה לעילוי נשמתה הזכה והטהורה של התינוקת אילת השחר גולדשטיין ע"ה.

נשמתה הסתלקה לגנזי מרומים ביום ט"ו בטבת תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

- א - מסכת אבות פרק ד' משנה י"ז.
- ב - כן ראיתי מובא בשו"ת תשובות והנהגות כרך א' סימן תתס"א.
- ג - יונה פרק א' פסוק י"ב.
- ד - וע"ע בשיחות הגר"ח שמואלביץ זצ"ל מאמר ג' בשנת תשל"א - 'אושר החיים', מאמר א' בשנת תשל"ב - 'כינויים תלויים ועומדים'.
- ה - ועיין סוטה דף כ"ב ע"א שמוכח שגם המשכת חיים של חלאים כבדים מוגדר כזכות, מאשר מוות מיידי.
- ו - סימן שכ"ט סעיף ד' ד"ה יאלא לפי שעה.
- ז - ועיין שם בכיאר הלכה שמהתוס' בינה דף מ"ו ריש עמוד ב', מבואר שהטעם שמחללים שבת עבור גוסס הוא משום שאע"פ שרוב גוססים למיתה מ"מ מיעוט גוססים לחיים ואין הולכים בכיקוח נפש אחר הרוב, והביאר הלכה תמה על זה שאפילו בוודאי ימות מ"מ מחללין שבת עבור חיי שעה, ועיין שם איך שיישב את דברי התוס' הללו.
- ח - וי"ד סימן שלי"ט סעיף א'.
- ט - הנה האור החיים הקדוש בספר שמות פרק ל"א פסוק ט"ז וכתובת לפרש את הפסוק 'ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם וז"ל: 'אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל אפילו בערך כבוד שבת, דווקא לעשות, פירוש באדם שישנו בדרך עמוד לעשות, אבל מי שודאי לא יקום ולא יגיע לשבת לשומרו, הגם שרפואות אלו יועילו לשעות או לימים לא יחללו עליו שבת', ולפי דבריו יוצא שעל חיי שעה פחותים משבוע לא יחללו שבת, אולם כבר נלאו כל חכמי לב לפרש דבריו התמהוים ודרכים רבות נאמרו באחרונים ביישוב דבריו - עיין בספר מנחת אשר לספר שמות סימן ט' אות ב', ובפסקי תשובות סימן שכ"ט הערה 32.
- י - עיין במארי למסכת יומא דף פ"ה עמוד א' שכתב ביחס לחובה לפקח את הגל גם על עין שנכתב שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת שהטעם הוא משום 'שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה'.
- יא - לשון הגר"י זילברשטיין שליט"א בשיעורי תורה לרופאים ג' סימן ר"ב.
- יב - על פי שו"ת הלכות קטנות חלק ב' סימן ל"ח - מובא בפסקי תשובות שם הערה 33.
- יג - סימן שלי"ט סעיף א'.
- יד - בדרכי משה שם, ובשלטי גבורים (הנהגות אלפסי) על דפי הרי"ף למסכת מועד קטן דף ט"ז עמוד ב'.
- טו - ועיין בש"ך שם ס"ק ז' ובט"ז ס"ק ב' ובנקודות הכסף שם חילוקים בין המקרים השונים, ועיין בזה בהרחבה בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק י"ג סימן פ"ט שהאריך בכיור הגדרים כעניינים אלו.
- טז - דף ק"ד עמוד א'.
- יז - כן הוא בשו"ת אגרות מגוה חלק ב' חושן משפט סימן ע"ג וסימן ע"ד, ואל יתמה בעיניך שלמדים אנו הלכה משפחתו של רבי שהרי הרי"ן בנדרים דף מ' ריש עמוד א' למד ממעשה זה הלכה שפעמים מותר להתפלל על החולה שימות כגון שמצטער החלה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה. אמנם בשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן צ"א כתב שתפילה לחוד ורפואה לחוד, שגם בזמן שמוטר להתפלל על החולה שימות, חובה להתעסק בהצלתו ולחלל עליו את השבת אפילו כמה פעמים, ועיין עוד בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק ה' רמת רחל פרק ה' שכתב שדברי הרי"ן הללו לא הובאו להלכה לא בטור ונו"כ, ולא בשו"ע ונו"כ, וכפי הנראה דחואו מההלכה והוא פירוש מחודש, ואדרבה יש לנו ללמוד את ההלכה מחכמים שהמשיכו להתפלל על רבי, ולא משפחתו של רבי, וע"ע בדבריו בתשובה נוספת בעניין זה בחלק ט' סימן מ"ז, וע"ע בדברי האג"מ שם אות ד', וע"ע בשו"ת חקקי לב חלק א' יו"ד סימן ג'.
- יח - דף י"ח עמוד א'.
- יט - עיין שו"ת אגרות משה שם.
- כ - והנה היה מקום ליישב קושיא זו שאין בהכרח סתירה בין הדברים, ואע"פ שאין מצוות הצלה ככה"ג, מ"מ מותר לחלל עליו את השבת וראיה לכך מתוס' בנדה דף מ"ד ריש

למנוע את יציאת הנשמה אמורים לגבי פעולות מסוימות כגון הסרת קול חוטב עצים, הסרת מלח מעל לשונו, ועוד פעולות המזכרות שם בדברי הרמ"א שהמכנה המשותף לכל פעולות אלו שאין אלו פעולות רפואיות מוסמכות ואין זה אלא עניינים סגוליים שאין לנו עסק בהבנתם, ובהן אכן ניתן לעשות פעולות אלו כל זמן שהן מוגדרות 'כהסרת מונע', אבל פעולות רפואיות מוסמכות ומקובלות, כגון פיקוח הגל, בישול סממנים וכדומה, יש לנו לעשות גם עבור חיי שעה³⁵.

אולם יש להדגיש שלעניין מעשה גם הגרש"א שטרן שליט"א וגם הגר"א וייס שליט"א מסכימים לדין העולה מדברי האגרות משה, שבמקרה והעומד לפנינו הוא חולה סופני הנוטה למות וסובל הוא ייסורים קשים, ואין הרפואה יכולה לרפואת את מחלתו או להסיר מעליו את הייסורים, רשאים אנו להימנע מלעשות פעולות היכולות להאריך את חייו³⁶ - חיי שעה, וזאת כדי למנוע ממנו את סבל הייסורים³⁷.

אך מלבד היתר זה, נקודת המוצא היא שחייבים אנו לעשות כל מה שאפשר כדי להאריך את החיים גם אם מדובר על חיי שעה, ועל אף שלפי דברי הגרש"א שטרן שליט"א כאשר מדובר בגוסס (בהליך טבעי) - אל לנו להתערב, מכל מקום קשה כיום לעמוד על הדבר ולהגדיר נכונה באיזה שלב עבר החולה מהגדרת 'חולה הנוטה למות' וכבר הגיע להגדרת 'גוסס'³⁸, ולכן הלכה למעשה יש להשתדל להציל כל חולה³⁹.

ובר מן דין, כבר היה לעולמים, שחולים אשר היו במצב סופני, התרפאו מחוליים כנגד כל התחזיות, והמשיכו לחיות שנים ארוכות, ולכן אין לנו להתיימש במהרה, אלא לעשות כל מה שאפשר והקב"ה הוא לבדו החותך חיים לכל חי.

אמנם חובה לציין שכל הני"ל נאמר באופן כללי, לקבוע מעט יסודות בהלכות חמורות הללו, אבל לעניין מעשה - כל מקרה לגופו, וראוי להתייעץ עם פוסקי הלכה מובהקים אשר לאחר שקולו כל הנתונים הנכונים לאותו מקרה - ינחו את בני המשפחה מהי הדרך הנכונה אשר ילך בה האדם בשעות קשות אלו.

חוק 'חולה הנוטה למות'

ומעתה כתשובה לשאלה הראשונה (חתימה על מסמכי 'חוק חולה הנוטה למות'⁴⁰) נראה שמאחר וקשה מאוד לחזות את הנולד, וכפי שהתבאר כל מקרה לגופו, ולא ראי מקרה זה כראי מקרה זה, ויש לקחת בחשבון שיקולים רבים, נראה שאם הנך סומך על בני משפחתך שיפעלו לפי רצונך, הרי שאין לך צורך לחתום על מסמכים אלו אלא תביע בפניהם את רצונך העז להיאחז בחיים כמה שאפשר, ואם וכאשר תגיע למצב כזה שבני המשפחה יהיו נתונים בדילמה היאך לנהוג, תנחה אותם להתייעץ עם רבנים פוסקי הלכה מובהקים ויפעלו לפי תשובתם.

אולם אם אין אתה סומך על בני משפחתך, או כאשר אין בני משפחה בנמצא, הרי שמכיוון שקשה לחזות את הנולד וכאמור כל מקרה לגופו, מציע אני להשתמש באפשרות של חוק זה למנות 'מיופה כח' אשר כוח ההחלטה יהיה בידו, ומיופה כוח זה יהיה יהודי ירא שמיים אשר אתה סומך עליו שיפעל ויקבל החלטות על פי התייעצות עם גדולי הפוסקים בשאלות חמורות אלו.

עמוד ב' ד"ה שאף שאין חיוב הצלה בעבור מ"מ מחללים עליו את השבת (ובעיקר דברי תוס' אלו עיין שו"ת אג"מ חלק ב' חו"מ סימן ס"ט ושו"ת צ"צ אליעזר חלק י"ד סימן ק') אך עיין בספר 'הצלת נפשות' שיוצא לקמן שכתב דריהטת הסוגיא בינא דף פ"ה עמוד א' משמע שאין הצלת כבוד רשות אלא כבוד חיוב מצווה ככל הצלה דעלמא עיי"ש וע"ע בשו"ת מנחת אשר חלק א' סימן ק"ז, אך עיין בשו"ת שכתב הלוי חלק ו' סימן קע"ט, וחלק ח' סימן פ"ו ושם סימן רפ"ז אות ג' שכן נוטה לומר שאע"פ שאין חיוב הצלת מ"מ יש היתר לחלל שבת עיי"ש בדבריו.

- כא - עיין בתשובת הנ"ל.
- כב - יש לעיין מהו יסוד ההיתר כה"ג להימנע ממצוות הצלת חיים, ומדוע יש בכוחם של הייסורים להתיר מציאות זו, ובספר 'הצלת נפשות' לנרשיא שטרן שליט"א סימן י"ג כתב לבאר זאת שהנה מצונו שאין אדם מחויב להכניס עצמו לסכנה או לספק סכנה כדי להציל את חברו (עיין שו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תרכ"ז, וחלק ה' סימן ר"ח, סמ"ע לחו"מ סימן תכ"ו ס"ק ב', ערוך השולחן שם סעיף ד', משנה ברורה לסימן שכ"ט ס"ק י"ט) וא"כ מסתבר דגם אינו מחויב להביא על עצמו ייסורים קשים בכדי להציל אחרים (עיין שו"ת רדב"ז חלק ג' שם) וכיוון שכן מצונו למירר דהוא הדין שהחולה עצמו גם אינו מחויב להציל את הייסורים הקשים כדי להציל את חיו, וכשם שהוא עצמו אינו חייב להציל את עצמו באופן כזה, הוא הדין שאנו גם לא מחויבים להציל את חיינו ככה"ג עכ"ת, אולם לענין יש להעיר שלפי הסבר זה יוצא לנו שגם באופן שע"י ההצלה יש סיכונים רבים לא רק להאריך את חיינו אלא גם לרפא את המחלה ולהשיבו לקו הבריאות (חיי עולם) גם יהיה מותר להימנע מלעשות פעולות מצילות חיים, שהרי אין אדם מחויב להכניס את עצמו לספק סכנה גם כאשר יציל את חברו בוודאות מן הסכנה, ולהדיא מבואר בספר 'מור וקציעה' שבמקרה כזה כופין את החולה לטובל את הייסורים וזה לשונו: ירק בחולי ומכה שבגלוי שיש לרופא ידיעה ודאית והכרה ברורה בהם, והנסיח לפרקו הדוקה וגמורה, ודאי לעולם כופין לחולה המסרב במקום סכנה, בכל ענין ואופן שנתנה תורה רשות לרופא לרפאותו, כנון לחתוך בשר חי שבמכה ולהרחיב פיה, ולהפיס מורסא, ולהכוש שבר, אפילו בנטילת אבר (כדי להצילו ממות) ולתקן לו אספלינת ורטיה, ולגהות ממנו מזור להבורה ומכה טריה, ולהשקותו משקין מזינים ולהאכילו דברים מבריאיים ומסעדים או ממרקים ומנקים בדוקים ובחונים שמועילים ובלתי מזיקים, כל כה"ג ודאי עושין לו ומעשין אותו בעל כרחו, משום הצלת נפש. ואין משגיחין בו, אם הוא אינו רוצה ביסורין ובזרזות מות מחיים, אלא חותכין לו אפילו אבר שלם, אם הוצרך לכך למלטו ממות, שלא יחיה שדי תכלא בכחיה, ועושין כל הוצרך לפקוח נפש נגד רצונו של חולה. וכל אדם מזהיר על כך משום ולא תעמוד על דם ערך, ואין הדבר תלוי בדעתו של חולה, ואינו נתון ברשותו לאבד עצמו עכ"ל, לפי ההסבר הנ"ל יוצא שגם ככה"ג רשאים אנו להימנע מלהציל את חיינו? ואולי צריך לומר שבאופן שהחולה מחוסר הכרה ואינו יכול לפרש יאט רצונו, אנו מחויבים כה"ג לנסות להצילו כל שיש סיכוי להביאו לחיי עולם, שאנו אומדים דעתו שאם הוא היה במצב שיוכל היה להביע את רצונו בוודאי היה מעדיף לטובל ייסורים כשכיל סיכויי הרפואה וחיי עולם, וא"כ מאחר שהוא עצמו היה מעדיף כך, א"כ גם אנו מחויבים להצילו, ואף הוא ערבי ומביע בפנינו את דעתו שאינו רוצה בכך, מכל מקום אנו כופין אותו לקבל את הרפואה, בבחינת 'כופין אותו'. ושיאמר רוצה אני שבוודאי בתוכו מעדיף חיי עולם גם על חשבון ייסורים, והייסורים מונעים ממנו מלחשוב בהיבטו, אולם היבט שסיכויי הצלה אינם מרובים כ"כ כה"ג ייתכן שיש להתחשב בדעתו של החולה (וגם המור וקציעה איירי במקרה שיש לרופא ידיעה ודאית והכרה ברורה ועוסק בתרופה בדוקה וגמורה) והדברים עדינים, עיין בזה בשו"ת מנחת אשר חלק א' סימן קט"ו.
- כג - והגדרת 'חולה הנוטה למות' שחיינו הם כבוד חיי עשה, עיין בשו"ת מנחת אשר חלק א' סימן קט"ו אות ב'.
- כד - ספר 'הצלת נפשות' לנרשיא שטרן שליט"א סימן י"ג, ועיין שם שלפי האמור יצא לומר שיש מקום לדון דבאופן שאירע לנוסס סכנה שאינה נובעת כלל כתוצאה מן הנסיחה, וכנון אם אירע לו התקפת לב או דום לב יש לומר שחייבים לעשות לו מכת ששמל או החייאה וכדומה (כמובן אותם טיפולים שאינם מסכנים את חיי התלויים על כלימה) שעלינו מוטל להצילו מן הסכנה שבאה עליו שלא מחמת הנסיחה.
- כה - בשו"ת בית יעקב סימן נ"ט כתב שאין לחלל שבת עבור הצלת חיינו של גוסס, וצריך לומר לשיטתו שמרוצץ הוא לא כבוד גוסס שהרי סוגיא ערוכה היא בינא פ"ה עמוד ב' שמחללים שבת על המרוצץ (וזה דלא כה"ל שם שכתב שמרוצץ גרע מנוסס) וצריך לומר ששיטתו לחלק בין גוסס למרוצץ שנוסס כבר אתחלה לה ענין המיתה נבי דידיה, אבל כל חולה אחר הנוטה למות כל זמן שעדיין לא בא לכלל נסיחה פשיטא שהרי הוא כשאר כל אדם לכל דבר, ובשו"ת שכותב יעקב ח"א סימן י"ג חלק על הבית יעקב וכתב שבוודאי מחללים שבת להצלת גוסס, ולשיטתו צריך לומר שמה שמתור להסיר דברים המעכבים את יציאת הנשמה של גוסס הוא או משום הייסורים או משום שאין חובה למנוע את תהליך הנסיחה שנמשך והולך מאליו, אבל לענין חובת הצלה מסכנות שאירעו ומאיימות על חיי הקצרים שפיר יש חובה גמורה להתעסק בהצלתו, אם אין הפעולה יכולה להיות לו לרועץ - מתוך המאמר של הנרשיא שטרן שליט"א בספר הצלת נפשות שם.
- כו - לא ראינו יישוב זה בכתביו של הנרשיא וייס שליט"א ולא שמעתי זאת בעל פה, אך ראינו מובא כך בשמו כאמור העוסק בסוגיא זו באתר 'ד"ן'.
- כז - ופשוט הוא שאין כזה היתר כלל לעשות שום פעולה חיובית לקיצור חיינו אם מצטער הרבה בנסיחתו והעושה כן נחשב לרוצח ועובר על איסור 'לא תרצח' ומתחייב בנפשו.

כח - וכעין זה גם בשו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן צ"א. והנה אני נבוכך בשיטת הציץ אליעזר בסוגיא זו, דמחד יש תשובה בשו"ת צ"צ אליעזר חלק י"ג סימן פ"ט שדן אודות אדם שמגיע לבית החולים לאחר תאונת דרכים ואין לו שום נשימה עצמונית ומחברים אותו למכונת הנשמה מלאכותית, האם מותר לנתקו ממכונת הנשמה, והציץ אליעזר דן רבות כבדרי 'הסרת מונעי המוזכר בדברי הרמ"א יו"ד סימן של"ט ומגיע למסקנה שמתור אף לנתקו ממכונת הנשמה! והצעת הרופאים לחברו מלכתחילה למכונת הנשמה שיש לה קוצב זמן ולאחר סיום הזמן יוכלו להחליט מחדש אם לחדש את ההנשמה - קורא לזה הציץ אליעזר - קילוס, והצעה למהדרין, ומאיך בכמה תשובות נוספות ברחבי השו"ת הציץ אליעזר מבואר מדבריו שאין שום היתר כלל להימנע מלהציל כל חולה אפילו גוסס ומרוצץ ויש לעשות הכול כדי להצילו גם כאשר זה כרוך בייסורים גדולים (עיין בחלק ה' רמת רחל סימן כ"ח, ובחלק ט' סימן מ"ז, וחלק י"ח סימן ס"ב) והן אמת שבחלק י"ד סימן פ"ו מתייחס הציץ אליעזר למה שנראה כסתירה בדבריו ומיישב שדבריו האמורים בתשובה המקלה (חלק י"ג סימן פ"ט) אינם אמורים אלא בחולה שאין לו כבר חיות עצמי לא הממוח ולא מלב, וברור שמכשיר הנשימה גם לא יביא לו חיות עצמית ורק במצב זה כתב להתייר הסרת מכשיר הנשימה, אבל אין ללמוד מזה לא לסתם גוסס שמיעוט החיים שיש בו הוא חיות עצמית וככה"ג אין שום היתר, אולם עדיין אין הדברים מובנים אצלי, שהרי בתשובה האמורה הציץ אליעזר בנה ולמד את היתרו מדברי הרמ"א בסימן של"ט המדבר על גוסס, ולא מדבר על מי שאין לו חיות עצמית כלל, וא"כ מדוע שהיתר זה לא יהיה תקף גם לגבי גוסס? ואם נשתוק ונתייחס חולה שיש לו חיות עצמית ממכונת הנשמה הרי הוא מעשה בידיים של רציחה משאיכא כאשר אין לו חיות עצמית, מ"מ יש ללמוד מדברי הרמ"א שמתור לנו להימנע מהצילתו, ובתשובות האחרות של הציץ אליעזר אינו נותן שום פתח של היתר, וכותב שלא להימנע משום פעולה, ובכלל אין יתיר הציץ אליעזר את הסתירה הנ"ל בין הרמ"א ביו"ד סימן של"ט למה שמבואר באו"ח סימן שכ"ט? וצ"ע לי בשיטתו של הציץ אליעזר שהיה אחד מהמומחים שבדורנו בעניני הלכה בכלל, ובעניני הלכה ורפואה בפרט (שוב ראינו בחלק י"ד סימן פ"א שהציץ אליעזר עומד על שאלות אלו, אך גם שמיישב שם שדברי הרמ"א ביו"ד סימן של"ט אמורים על גוסס שאין לו חיות עצמית, אינו מתיישב על דעתו הענייה ועדיין הדברים צריכים בירור) ויש לציון שהגרי"ז זילברשטיין שליט"א בשיעורי תורה לרופאים חלק ג' סימן ר"ב נראה שהולך בשיטתו של הציץ אליעזר שאין כל היתר בדבר.

- כט - על פי ההלכה חולה שכבר הגיע למצב נסיחה אינו יכול לשרוד יותר מג' ימים, כמבואר בשו"ע יו"ד סימן של"ט סעיף ב' שמי שאמר לו ראינו את קרובך גוסס לפני ג' ימים צריך להתאבל עליו, וע"ע בבית שמואל אבן העזר סימן י"ז ס"ק י"ח וס"ק צ"ד (ועיין בהגהות דגול מרכבה שם) וסימן הגיססה מבואר ברמ"א פעמיים הן בחושן משפט סימן ר"א סעיף ב' והן באבן העזר סימן קכ"א סעיף ז' שמעלה ליהת בנרנו מפני צרות החזה (קצף לבן מהפה) וכיום פעמים שקשה להגדיר מתי החולה הגיע לכלל גוסס, ופעמים רבות שכבר אמרו הרופאים שזה עניין של שעות מעטות עד שנשמתו תצא, ובסוף לא היה הדבר כן, ולא נפרדה הנשמה מן הגוף אלא לאחר ימים מספר.
- ל - ואף שבגוסס אסור לנעת, והנגיעה עצמה יכולה לקרב את מיתתו כמבואר בגמ' במסכת שבת דף קנ"א עמוד ב' שהגוסס דומה לר' שהולך ודועך ואם יגע בו מיד יכה, כך גם נשמתו של הגוסס, וכן נפסק להלכה בשו"ע יו"ד סימן של"ט סעיף א', ואם כן הי"א אנו יכולים לעשות פעולות לרפואת הכרוכות בניעה ובהזזת הגוסס? כבר כתבו הפוסקים שניעה שהיא לצורך הצלת הנפש אפילו לשעה קלה - לית לן בה - עיין פ"ס"ת סימן שכ"ט הערה 29.
- לא - הנה החוק מגדיר חולה הנוטה למות, חולה כזה אשר הרופא האחראי קבע לגביו שהוא סובל מבעיה רפואית חשוכת מרפא ותוחלת חיו - אף אם ינתן לו טיפול רפואי - אינה עולה על ששה חודשים, ועיין בשו"ת מנחת אשר חלק א' סימן קט"ו אות ב' (החוק מבדיל בין 'חולה הנוטה למות' לחולה סופגני שהוא חולה אשר כבר כשלו כמה ממערכות גופו החיוניות ותוחלת חיים - גם אם ינתן לו טיפול רפואי - אינה עולה על שבועיים).
- לב - אך מכל מקום גם באופן כזה מוטל עלינו ליתן לחולה מזון וחמצן הדרוש להמשך קיומו הבסיסי - שו"ת מנחת שלמה חלק א' סימן צ"א, וספר הצלת נפשות שם אות י"ב והוסיף וכתב 'ואין בכלל בזה הנשמה או החייאה באופן מלאכותי זה נידון כפעולת הצלה מחודשת, אלא"כ יש אפשרות שע"י פעולות אלו יתאושש הגוסס ויחזור לעצמו דככה"ג בוודאי דרמי חיובא למיעבד הכ"י.
- לג - כמבואר לעיל שלכל נשמה יש זמן קצוב בעולם הזה וצריכה היא להשלים את ימיה ואת שנותיה.
- לד - ועיין שו"ת שכתב יעקב חלק ג' סימן ע"ה שכתב וז"ל: 'ואולי שדן זה הוא דיני נפשות ממש וצריך להיות מתון מאוד בשאלה כזו משי"ס ופוסקים בשבט חקירות ובדיקות כי כל המאבד נפש אחת מישראל וכו' וכן להיפך המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא וכו' עכ"ל. ובשו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב' סימן ע"ד כתב וז"ל: 'אבל עצם הנידון הוא דבר גדול מאד בין מעצם הכרעת הדין שהוא דבר גדול ובאחריות הרבה בכל ענין שצריך עיון גדול מאד, ובין מצד שהנידון הא הוא בעניני פקוח נפש וחיי האדם ממש, וצריך לקבץ כל ת"ח שאפשר ובצורך רופאים מומחים ששייך שהיו שם שאז יש לקוות שהשי"ת יתן דעה להורות בענין חמור כזה' עכ"ל.

לשוונות שונות על קריעת ים סוף

/ הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

ר' בניא אומר בזכות "אברהם" אני בוקע להם את הים, בעבור מה שעשה, שנאמר (בראשית כ"ב, ג') ויבקע עצי עולה, ואומר ויבקעו המים (שמות י"ד, כ"א).

ר' עקיבא אומר בזכות "יעקב" אני קורע להם את הים, שנאמר (בראשית כ"ח, י"ד) ופרצת ימה וקדמה. ע"כ המדרש.

ולפי זה יש לומר בס"ד שיש שלשה לשונות. "קריעה", "גזירה", "בקיעה", כנגד שלשה שיטות במדרש זה.

(1) "גזירה", בשביל "עדה קדושה" שיאמרו זה אלי ואנוהו.

(2) "קריעה", בזכות "יעקב".

(3) "בקיעה", בזכות "אברהם". והבן.

ה ועתה מצאתי בס"ד עוד ביאור בהגדה של פסח "שם משואל" (עמוד ק"ה) שכתב וז"ל: וביאר הרב ז"ל כסידור שיש בזה שינוי בין דברי הזוה"ק לדברי האריז"ל, דלדברי הזוה"ק נתעלה הגילוי ונכלל בהעלם, ולדברי האריז"ל הוא בהיפוך שיצא ההעלם לידי גילוי, ובודאי אלו ואלו דברי אלקים חיים, שע"י סילוק המסך עלו התחתונים למעלה והעליונים למטה, ויש לומר שזהו ההפך שלשון בין בקיעה, ובין קריעה, שלשון בקיעה היא מבכנים לחוץ, כלשון שמה יבקע הנוד, כשהאדים של היין שבתוכו מתפשטין מבקיעין את הנוד, וכן בקיעת קליפת הביצה שיצא ממנה האפרוח בישיעה (ל"ד, ט"ו) ובקעה ודגרה בצלה, שנעשה מכח גידול ונענוע האפרוח שבתוכה, אך לשון קריעה היא מבחוץ, כמ"ש בהושע (י"ג, ח') אפגשם כדוב שכול ואקרע סגור לבם, וברמיה (ד', ל') כי תקרעי בכוף עיניך, וכהנה רבות, והיוצא לפעמים מן הכלל הוא לשון מושאל, ע"כ יש לומר שלשון הכתוב שהשם יתברך הוא המדבר אחז לשון בקיעה, שהוא מבכנים לחוץ, שיצא ההעלם לידי גילוי העליונים למטה, אך בתורה שבכ"פ שישראל הם המדברים בלשונם אחזו לשון קריעה מחוץ לפנים התחתונים למעלה, והבן מאד. עכ"ל.

א עוד מצאתי בס"ד בספר הנפלא "להתעדן באהבתך", להג"ר אהרן לוי שליט"א (פרשת בשלח עמוד קפ"ב) שהביא מספר "שמעה תפילתי", להג"ר צבי ירוב שליט"א, בשם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, עוד תירוץ וז"ל: באבות דרבי נתן (פליג"ה"ב) איתא שם: בשעה שעמדו אבותינו על הים, אמר להם משה קומו עברו, אמרו לו, לא נעבור עד שנראה הים נקבים נקבים, נטל משה מטהו והיכה על הים, ונעשה הים נקבים נקבים... אמר להם משה קומו עברו, אמרו לו, לא נעבור עד שנעשה הים בקעה לפנינו, היכה משה על הים ונעשה בקעה לפנינו... אמר להם משה קומו עברו, אמרו לו, לא נעבור עד שנעשה לפנינו גזרים גזרים... ע"ש. וכנגד ג' פעולות אלו, הלשון שונה. עכ"ל.

בפרשתנו פרשת בשלח כתוב, ויט משה את ידו וגו', ויבקעו המים. (שמות י"ד, כ"א)

בקובץ "עיון הפרשה" (גליון פ', עניני תפילה, עמוד מ') כתב להעיר על הא דמצינו כמה לשונות בקריעת ים סוף, דהנה בתהלים (קל"ו, י"ג) נקט לשון גזירה, "לגזר ים סוף לגזרים", ובסדר ההגדה איתא 'וקרע לנו את הים' והיינו לשון קריעה, ובלשון התורה כאן בפרשת בשלח (שמות י"ד, כ"א) איתא לשון בקיעה, וכ"ה בתהלים (ע"ח, י"ג), ובנחמיה (ט', י"א) כתיב והים בקעת לפניו, וצ"ב. ע"כ.

א נראה לענ"ד לתרץ בס"ד ע"פ מה שכתב במדרש (ילקוט שמעוני פרשת בשלח, פרק י"ד, רמז רל"ד): ויבקעו המים, כל המים שבעולם נבקעו. ומנין אתה אומר אף המים שבבורות ושבשיחין ושבמערות (ושבכרך) [ושבכד] ושבכוס ושבצלוחית ושבחבית נבקעו, תלמוד לומר ויבקעו המים, כל המים שבעולם. ומנין אתה אומר אף המים העליונים והתחתונים נבקעו, שנאמר ראוך מים אלהים וגו' יחילו, אלו העליונים, אף ירגזו תהומות, אלו התחתונים. וכן הוא אומר זורמו מים עבות קול נתנו שחקים, אלו העליונים. אף חציץ יתהלכו, אלו התחתונים. תהום אל תהום קורא לקול צנור, ואומר נתן תהום קולו, וכשחזרו, כל המים שבעולם חזרו, שנאמר וישבו המים וכו' כל המים שבעולם חזרו. ע"כ המדרש.

ולפי זה יש לומר שיש ג' לשונות של קריעת ים סוף, א) קריעה. ב) גזירה. ג) בקיעה.

(1) קריעה - זה על ים סוף.

(2) גזירה - זה על המים שבבורות ושבשיחין ושבמערות ושבכד ושבכוס ושבצלוחית ושבחבית.

(3) בקיעה - זה על המים העליונים והתחתונים. והבן.

ב עוד יש לומר בס"ד בדרך דרוש, שהנה "בקיעה", זה ברגע אחד, ו"קריעה", לוקח קצת זמן לקרוע, אולם "לגזור", לוקח יותר זמן, ש"קריעה" משמעו מבלי לדייק שיהיה ישר הקריעה, אולם "לגזור" משמעו לדייק לחתוך ישר. וכאן היה הנס הכל בבת אחת, גם "בקיעה", שזה היה ברגע אחד, וגם "קריעה", אולם קריעה שזה היה במדויק, כמו ש"גוזרים" במדויק, ודו"ק ונפלא בס"ד.

ג עוד יש לומר בס"ד בדרך דרוש, שהתחיל קריעת ים סוף כמו "קריעה" קטנה, ואח"כ נקרע יותר לאורך הים, וזהו לשון "לגזור", עד "שנבקע" לגמרי. ודו"ק.

ד עוד יש לומר בס"ד ע"פ מה שכתב במדרש רבה (שמות פרשה כ"א, פיסקה ח'):

ר"מ אומר אמר הקב"ה למשה אין ישראל צריכין להתפלל לפני, ומה אם אדם הראשון שהיה יחידי, עשיתי יבשה בשבילו, שנאמר (בראשית א', ט"ו) יקוו המים מתחת השמים, בשביל "עדה קדושה", שעתידיה לומר לפני זה אלי ואנוהו, (שמות ט"ו, ב'), עאכ"ו.

"וידעת כי שלום אהלך": זיהוי פוטנציאל לאלימות בנישואין בתקופת השידוכין

/ תהילה גאדו, קרימינולוגית וחוקרת

באלימות פסיכולוגית, העושה שימוש במניפולציות, הטעיות ורמיסת ערכיה ויכולותיה של בת הזוג. אלימות היא ניצול של כוח ושליטה לשם פגיעה באחר. הפגיעה באשה אינה מוגבלת לכאב פיזי, ויכולה לבוא לידי ביטוי באופנים שונים: השפלה מילולית, דיכוי רצונותיה של האשה, האשמה תמידית, הסתת הילדים נגד אמה, מניעת משאבים כלכליים (גם כשהאשה היא המפרנסת היחידה), יצירת אווירה של פחד ואימה, ובידוד של האשה ממשפחתה וממכריה. תופעות אלו מוכרות היטב לעוסקים בתחום. בנוסף, פגיעה בנשים עשויה להתבטא בתחום הרחני-הדתי, כגון על ידי דרישה אובססיבית עד כדי כפייה לקיום מצוות, או, מנגד, זלזול בערכים דתיים שבהם האשה מאמינה, ובהבאתה למצב שבו תעבור על צו מצפונה.

העמדה המקובלת בעולם הטיפול המקצועי היא שיש בני אדם בעלי מאפיינים היוצרים סבירות גבוהה להתנהגות אלימה בקשר הנישואין. כלומר, הסיכון להיווצרות קשר זוגי אלים נעוץ גם במאפייני האדם ולא רק בקשר עצמו. מסיבה זו, חשוב מאד שתהיה מודעות לקיומה של הבעיה, לממדיה, ולאפשרויות להתמודד עמה. אי-הכרת התופעה של אלימות במשפחה עשויה להוביל להתעלמות מקיומה, לאי-זיהוי ולא-מניעתה.³ כדאי אפוא להיות קשובים לסימני האזהרה, המאפשרים זיהוי דפוסי התנהגות המבשרים אלימות, כדי להימנע מקשר עם אדם מסוג זה. חוסר המודעות לסימנים המקדימים של התנהגות אלימה מציב את הנערה העומדת להיכנס לקשר זוגי בעמדה פגיעה, משום שלעתים מופעלים לחצים להתקדם לקראת נישואין, למרות תחושה אינטואיטיבית ש"משהו לא בסדר". כאשר חסרה מודעות לגבי תופעה כלשהי, קשה לאפיין אותה, להתמודד עמה ולהיזהר ממנה. במאמר זה אתמקד בסימנים המאפשרים לזהות גברים בעלי נטיה להתנהגות אלימה במערכת הזוגית כבר בשלבי ההיכרות. ההיכרות בחברה החרדית נעשית באופן מתווך, באמצעות שידוך, ובהתערבות ההורים, ולעתים אף בעזרת גורמים משמעותיים נוספים. מצד אחד, הבחורה אינה ניצבת לכדה בזירה, וכך היא מוגנת יותר. עם זאת, חוסר המודעות לסימנים המקדימים של התנהגות אלימה מציב את הנערה העומדת להיכנס לקשר זוגי בעמדה פגיעה, משום שלעתים מופעלים לחצים להתקדם לקראת נישואין, למרות תחושה אינטואיטיבית ש"משהו לא בסדר". כאשר חסרה מודעות לגבי תופעה כלשהי, קשה לאפיין אותה, להתמודד עמה ולהיזהר ממנה. מודעות מסייעת להכרת התופעה, לשיומה ולניתוחה, ומכאן אף להכרת הכלים הרלוונטיים להתמודדות עמה. בתחום רגיש זה, של אלימות במשפחה ובקשר הנישואין, חסרה

אלימות בנישואין אינה פוסחת על אף מגזר. גם בציבור החרדי ישנם למרבה הצער לא מעט קרבנות אלימות בתוך המשפחה. הסימנים המקדימים המבשרים קשר אלים מתגלים כבר בשלבים הראשונים של הקשר הזוגי. מודעות של החברה לדפוסי ההתנהגות של גברים אלימים יכולה למנוע כניסה של נערות לקשר עמם. ערנות של המשפחה והדמויות המבוגרות בחיי הנערה עשויה להועיל רבות למניעת כניסתה לקשר זוגי אלים.

"התחתנתי בגיל 20. כמו רוב חברותי, הייתי כלה מאושרת, החתן שלי היה בן למשפחה חשוכה בעלת שם, הוא למד באחת הישיבות הטובות. השידוך היה נראה מושלם ומבטיח. הייתי אפופת שמחה והתרגשות. אך לא לגמרי. כבר בתקופת האירוסין הבהבו כמה נורות אזהרה, אשר לא נתתי לכי אליהן. היה לי נוח להתעלם מהן ולהמשיך להתכונן לחתונה. למפרע, אני יכולה להצביע על דפוסי התנהגות שהיו קיימים כבר אז ונראו לי חשודים, אך לא ייחסתי להם חשיבות. כשהעליתי אותם בפני מחנכת הכיתה שלי, שאתה הייתי מתייעצת, היא לא חשבה שיש כאן משהו חריג, ותלתה את אותן התנהגויות שעליהן סיפרתי, בהתרגשות ובתהליך התחלתי של יצירת קשר. גם ההורים שלי לא זיהו נכון את מה שקורה לי בקשר הזה. כאשר עזבתי את ביתי החדש וחזרתי אליהם עם סיפורים על אלימות קשה שבעלי היה מפנה כלפי, הם הלכו את עצמם על כך שיכלו למנוע את הנישואין הללו לו היו ערים דיים להתנהגויות בתקופת האירוסין".

מילים אלו הן דבריה של חני, 27, אמה לשני ילדים, גרושה מנישואין לגבר אלים. סיפורה של חני אינו יוצא דופן. למרבה הצער, אלימות במשפחה היא תופעה שאינה פוסחת על אף אוכלוסיה או מגזר. לפי מחקרים שונים, שיעורן של נשים החוות אלימות ברמה זו או אחרת מכן זוג נע בין 10% ל-15.50%.¹ הטווח מצביע על קשיי מדידה. מה שברור שהוא שהתופעה קיימת, ולמרבה הצער היא נוכחת גם בציבור החרדי.² מתוך 14 המקלטים לנשים מוכות הקיימים בארץ, שניים מיועדים לנשים דתיות וחרדיות. שני המקלטים מאכלסים בעת ובעונה אחת 24 נשים עם ממוצע של 4.6 ילדים לכל אישה. שוהות בהם נשים מכל גוני הקשת החרדית: חסידיות, ליטאיות, בריסקאיות, מזרחיות ובעלות תשובה. המקלטים הייעודיים לנשים חרדיות סובלים ממחסור תמידי במקום. בכל רגע נתון יש רשימת המתנה ארוכה של נשים המצפות למקום שיתפנה עבורן ויציל אותן ממצאות חיייהן הקשה. נשים המגיעות למקלט מייצגות את קצה הרצף של קרבנות אלימות בתוך משפחה. הפעלת אלימות כלפי האישה אינה מצטמצמת להכאה או להפעלת כוח פיזי בצורה אחרת. מדובר גם

יש חשיבות רבה להכרת סימני אזהרה ותכונות העשויות להצביע על אופי אלים של בן הזוג טרם הנישואין. במחקרים על תקופת ההיכרות שלאחריה נישואין לגבר אלים, רוב הנשים סיפרו כי האלימות היתה קיימת גם לפני הנישואין באופן גלוי או נסתר.⁴ גם אותן נשים שלא חוו תקופת ההיכרות שהיתה בה אלימות, מזהות למכרע נורות אזהרה שהיו קיימות כבר אז.⁵

סימני האזהרה בתחילת הקשר מורים על סיכון גבוה להתפתחות מערכת יחסים אלימה. הבעיה היא שלעתים יש כלפיהם חוסר מודעות ואף התכחשות. נשים הנמצאות בתחילתו של קשר עם גבר אלים נוטות להתעלם מאותות האזהרה ואף להכחישם על ידי רציונליזציה, מתן "הסברים" להתנהגויות החשודות של הגבר, או ניסיון להגן עליו ולהוכיח את חפותו, ואף לפרש חלק מההתנהגויות בתור מחמאות וחיזור.⁶ לעתים תתעלם הבחורה מהערות ושאלות של בני משפחה, חברים או קרובים, אשר שמים לב להתנהגות לא מקובלת של הבחור כלפיה ונעשים חשדניים לגביו. במקרים קיצוניים, הרצון להשתיק את קולות האזהרה והשכנוע של הקרובים מביא את הבחורה להתרחק מקרבת המשפחה והחברה הסובבת אותה. במקביל, ללא תמיכה של סביבה שתשקף לה את המציאות, עשויה הבחורה לקחת על עצמה אשמה על התנהגויות לא נורמטיביות של הבחור. במצבים פתולוגיים, הגבר יחזק רגשות מסוג זה, יעודד אותם ויעצים את תחושת האשמה של האשה. מסיבה זו, יש חשיבות רבה להעלאת המודעות לקיומם של גברים אלימים ולמאפייניהם. כאשר הבחורה והסובבים אותה מודעים מראש לנורות האזהרה העשויות לנבא קשר זוגי אלים, הם יכולים להישמר מפניו ולעצור אותו באיכו. הנטייה להדחקה נובעת מחוסר ודאות. מתוך מקום של חוסר ידיעה קל לומר שהאקט המחשיד הוא מקרה חריג, שהוא נעשה שלא במתכוון, שהוא בעצם "נעשה באשמת", וכיוצא באלה. אולם, אם בחורה תדע מראש כי ההתנהגויות החריגות שהיא פוגשת הן דפוסי התנהלות של גברים אלימים, היא תדע להישמר מפניהם. להלן אפרט את נורות האזהרה העיקריות. הנטייה לאלימות בקשר זוגי שונה בטבעה מהדימוי הרווח של אלימות.⁷ לעתים קרובות, אנשים מזהים בטעות אלימות עם אגרסיביות. הדימוי הספונטני של "גבר אלים" הוא של אדם הנוטה להתפרצויות זעם, נוהג באימפולסיביות ובאגרסיביות כלפי הסובבים אותו ובעל נטייה לעבריינות. אך אלימות, כאמור, היא ניצול לרעה של שליטה וכוח. גברים אלימים בנישואין, או בהגדרה אחרת "בעלים מכים", עשויים להיות טיפוסים אלגנטיים ומעודנים, משכילים, חכמים ומוצלחים, הנהוגים באלימות גלויה או נסתרת רק כלפי נשותיהם או כלפי האנשים הקרובים אליהם ביותר. התנהגות אלימה של גבר כלפי אשתו עשויה לנבוע מכמה סיבות. הסיבות הבולטות המובאות בספרות הטיפולית הן: צורך לחוש דומיננטיות גברית; סגנון התקשורת אמביוולנטי או חרד היוצר לעתים תלות מוגזמת בבת הזוג; וכן קווי אישיות המנעותיים (רגישות קיצונית לדחיה), מאפיינים אנטי-סוציאליים ודפוסי התנהגות אגרסיביים-פאסיביים. בנוסף, גברים בעלי אישיות חרדתית, כפייתית ונוקשה נוטים להפוך אלימים. כן, התנהגות אלימה של גבר כלפי בת הזוג עשויה לנבוע גם משורש סביבתי-משפחתי: חיקוי המודל ההורי ולמידת התנהגות אלימה במשפחת המוצא.⁸

הצורך בדומיננטיות ובשליטה הוא הגורם המרכזי. צורך זה נובע,

מודעות בציבור החרדי.

כמו במקרה של חני, כבר בזמן ההיכרות, עוד לפני האירוסין והנישואין, עשויות להתגלות "נורות אזהרה" - דפוסי התנהגות חשודים המאותתים על פוטנציאל לקשר זוגי אלים. כשבחורה נמצאת בתוך הקשר, קשה לה לזהות את אותן נורות אזהרה. ראייתה מיטשטשת, ויכולת השיפוט שלה נפגעת. ולכן דווקא לקרוביה המעורבים יש מקום משמעותי בהכרת אותם סימנים מקדימים ובסיוע בכדיקתם. המאמר יציג נורות אזהרה כלליות ואף נורות אזהרה ייחודיות לציבור החרדי. קשה לדעת בוודאות מתי מחייבות נורות האזהרה את סיומו של הקשר, אבל חובה להיות ערניים לסכנה, ובפרט כאשר מתלוות אליהן תחושות קשות ביחס לקשר, המשמשות אינדיקציה לקשר שאינו בריא. בכך ניתן למנוע מבנות המחפשות את זוגן בדרך של שידוך להימנע מכניסה לקשר זוגי אלים.

מטרתי במאמר זה היא אפוא לעורר מודעות. אסקור במאמר את תופעת האלימות כלפי בנות זוג, ואדגיש את סימני האזהרה לקשר זוגי אלים אשר ניתן לזהות עוד קודם לנישואין. אדגיש ואציין בפתח הדברים כי המאמר מתמקד בתקופה שלפני נישואין ראשונים. לא אעסוק בבעיות שצצות לאחר הנישואין, או בתקופה לפני נישואין שניים. כן, חשוב לציין כי מאמר זה מתייחס לקהילות אשר נוהגות לקיים מספר פגישות בין בני הזוג לפני האירוסין ובין האירוסין לנישואין. לעומת זאת, בקהילות שבהן נהוג שבני הזוג מקיימים פגישה או שתיים בלבד לפני האירוסין, יעילותן של נורות האזהרה פוחתת. מסיבה זו, בקהילות אלה הליך הבירור הוא משמעותי והכרחי במיוחד, ותפקיד ההורים או הקרובים בבחינת אופיו של הבחור חשוב ונצרך עוד יותר.

בנוסף, המאמר מתייחס למערכות זוגיות שבהם גברים הם אלימים ונשים - קרבנות האלימות. המציאות הרווחת יותר במערכות נישואין אלימות היא שגברים המחזיקים בכוח ושליטה עושים בהם שימוש לרעה כלפי האישה. אולם, חשוב להיות ערניים, ולדעת כי יש מקרים רבים שבהם המצב הוא הפוך, אישה הנמצאת בעמדת שליטה וכוח מנצלת זאת לשם פגיעה בכך זוגה. ישנם גם מקרים שבהם שני בני הזוג נוהגים באלימות. ניתן, אם כן, להקיש ממקרה זה לזה.

שיטת השידוכים נהוגה בציבור החרדי מקדמת דנא. היא מקובלת מאוד ונעשה בה שימוש כמעט ללא עוררין. שיטת זו אולי אינה מושלמת, אך אין להתכחש להצלחותיה המרשימות. אחוזי הגירושין בחברה החרדית נמוכים מאד ביחס לחברה הכללית, ופרק הזמן מתחילת תקופת ההיכרות, "השידוכים", ועד למציאת בן הזוג והקמת המשפחה, הוא קצר ורגוע יחסית. חלק גדול מהנערים ומהנערות מתארסים תוך השנה הראשונה לכניסתם לעולם ההיכרות, לאחר תקופת היכרות קצרה וממוקדת. רוב הקשרים שלא יביאו לידי נישואין מסתיימים מהר מאד, אחרי מפגש אחד או אחדים, ולרוב לא יידרשו בני הזוג להיפגש עם רכים עד למציאת בן הזוג המתאים. בני החברה החרדית מוצאים את זיווגם ביעילות באמצעות שיטת השידוכים, והם בונים בתים לתפארת וזוגיות טובה ויציבה. על אף מגרעות מסוימות של השיטה, מעלותיה בהחלט עלולות עליהן. דווקא בגלל זה, חשוב לשים לב לנורות אזהרה העולות במהלך תקופת השידוכים, ולפתח את היכולת למנוע כניסה לקשר זוגי אלים.

אדיב ומרצה כלפי אנשים זרים, ולגלות פער בין ההתנהגות בבית פנימה להתנהגות בחוץ. אלימות בתוך המשפחה היא לרוב תוצר של חולשה גברית ולא של אופי אגרסיבי ואימפולסיבי.

1 - Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Extent, nature, and consequences of intimate partner violence: Findings from the National Violence against Women Survey. Washington, DC: U.S. Department of Justice. Maziak, W., & Asfar, T. (2003). Physical abuse in low-income women in Aleppo, Syria. Health Care Women International, 24, 313-326.

2 - Eisikovits, Z. C., Winstok, Z., & Fishman, G. (2004). The first Israeli national survey on domestic violence. Violence Against Women, 10(7), 729-748

3 - ישן, אמנם, עמדות אחרות במחקר הגורסות כי בכל קשר של נישואין קיים סיכון מסוים להידרדרות לאלימות, סיכון שלא ניתן לזהות מראש. לפי עמדות אלה, גם נבר שאינו מגלה אף אחד מהסימנים המקדימים המאותמים על פוטנציאל לאלימות, יכול להידרדר בהמשך להתנהגות אלימה. אולם גם עמדות אלה אינן שוללות את האפשרות כי קיימים גברים בעלי נטיה לאלימות בנישואין, אשר ניתן לזהותם מראש.

4 - אלדר-אבידן, ד' (1998). חווית הגירושין של נשים מוכות: כיצד הן מתגרשות? עבודת גמר לשם קבלת תואר מוסמך בעו"ס. ירושלים: האוניברסיטה העברית.

5 - גל, נ' (2003). אלימות נגד נשים, נורמה או סטייה? הוצאת הקיבוץ המאוחד: המכללה האקדמית אשקלון.

6 - לשם, י' (2011). נשים חרדיות שהתגרשו בעקבות אלימות בן-זוג: חווית האלימות ותהליך הגירושין. ירושלים: עבודה לשם קבלת תואר דוקטור בכירוסופיה, האוניברסיטה העברית בירושלים.

7 - פירוש והרחבה למאפיני גברים אלימים והסיבות להם ניתן למצוא ב: אדהאן, מ' (2009). משפלות לחירות: מדריך לאנשים המתמודדים עם אלימות גרשית. גוטספלד-מנוח, נ' (2006). מילים הורגות: כדו-שיח יומיומי הופך לנשק קטלני. תל-אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד. פרק 31.

8 - פירוט על תיאוריות המסבירות אלימות גברים כלפי נשותיהן ניתן למצוא ב: בושרי, נ' ר' וכן ארי, ר' (2012). אלימות במשפחה - תיאוריה ופרקטיקה (שוהם הוצאת ספרי משפט).

לרוב, מחולשה פנימית. ההתנהגות האלימה כלפי בת הזוג אינה תוצאה של כוח ושל חזק נפשי אלא דווקא של חולשה. גבר אלים נוהג באלימות כאשר הוא חש מאוים, חלש וחסר אונים. תחושת הכוח והעוצמה שמשדר הגבר האלים היא תחושה מזויפת, הקיימת רק כאשר אחרים מרצים אותו ונענים לציפיותיו. לעתים, המיומנויות החברתיות ומיומנויות התקשורת הבינאישית של הגבר האלים הן נמוכות, ולפיכך הוא חש בדידות ומצפה שבת זוגו תספק את כל צרכיו - צרכיו הפיזיים, אך בעיקר צרכיו הרגשיים. הוא מפתח בה תלות גבוהה ואינו יכול להכיל התנהגות עצמאית שלה, ולו במקצת. עצמאות האישה עשויה לגרום לו תחושת חרדה מכני נטישה, דחיה וערעור הביטחון, והוא עלול להגיב בהתנהגות כוחנית על מנת להחזיר לעצמו את הביטחון. לעתים התלות הרגשית בין בני הזוג גבוהה עד כדי סימביוזה (לעתים היא אף הדדית, ומעצימה את הקושי).

כן, לגברים אלימים רבים יש פחד מאינטימיות. חלקם מרוחקים מרגשותיהם, והם נוטים להתקשות לחוש קשר אל בת זוגם. קושי זה, לצד קשיים חברתיים ורגשיים נוספים, יוצרים אצלם כעס מצטבר ותסכול העלולים להתפרץ באלימות. קווי האישיות ההמנעתיים תורמים לכך שההתנהגות האלימה תופנה רק כלפי האישה או כלפי הסביבה הקרובה, בגלל קשיים חברתיים ופחד המונעים מהאדם להתבטא בטבעיות בחברה. מסיבות אלה קל להבין מדוע אצל חלק מהגברים האלימים ניתן למצוא דווקא דפוס

המשך בעמוד 12

סיפור אשפת

גיבור

/ שירה רחמים

משם. או לפחות, הם *ניסו* לגרש אותו. לא שזה עזר להם. הוא עדיין היה מגיע מדי יום ביומו בשעה הקבועה ומתיישב בכסא הפלסטיק, כשהוא לבוש בז'קט עור שחור שנראה כאילו פעם היה מהודר אך עם השנים הפך מרופט. את הז'קט הוא לבש בקביעות; לא היה אדם שראה אותו מסתובב בחוץ ללא הז'קט. היו כאלה ששיערו לעצמם שהוא לובש אותו גם בתוך הבית אם היה לו כזה, בכלל ושהוא אפילו ישן איתו. על מקלחת הם לא דיברו, כי אף אחד הרי לא חשב שהאיש התקלח אי-פעם. ולפי המראה שלו, לא ניתן היה להאשים אותם.

בערבים הוא סתם היה יושב בחוץ ללא כל מעש, בוהה באוויר, כאשר קופסת מתכת לרגליו. עוברי אורח נחמדים היו נוהגים להניח כמה פרוטות בקופסה, או איזו לחמניה יבשה חצי-אכולה, שנשארה להם מהבוקר. סביר להניח שרוב

כולם באזור הכירו אותו, במיוחד הצעירים יותר. הם הכירו את שעותיו הקבועות, בהן היה מגיע לאזור מלא בילדים; הם ידעו שבשעה שבע בבוקר בדיוק הוא מתייצב מול בית הספר, כאשר בינו לבין מונה הרחב המלא בילדים מפריד רק מעבר חצייה דהוי מרוב נעליים שדרכו עליו, פעמים לאחר שבוססו בבז'קט או בשלוליות.

הם ידעו שהוא מחכה שם מאותה שעה, יושב על המדרכה או על ספסל מזדמן, ועד הצהריים, כשמסתיים יום הלימודים, והילדים היו פוצחים בריצה מהשער הגדול, מאושרים, לעבר ביתם.

הם ידעו ששעתיים לאחר מכן, בשעה חמש אחר הצהריים, ללא כל התחשבות במצב מזג האוויר, הוא היה צועד כל הדרך למתנ"ס האזורי, יושב בפתחו על כסא פלסטיק שלא נראה נוח במיוחד, ומביט בילדים הנכנסים ויוצאים דרך הדלת. פעם, לפני שנים, נהגו שומרי המתנ"ס לגרש אותו

המשך בעמוד הבא...

יודעים תושבי העיר מהי הסיבה להתנהגותו המוזרה. אילו היו חוקרים קצת יותר, היו מגלים שהאדם הזה, המוזר הזה שהפחיד ילדים, הוא לא סתם מטורף. הם היו מגלים שהוא לא איזה חסר שם.

אם היו יודעים שהאדם הזה, לפני כעשרים שנה, היה לוחם בצבא ההגנה לישראל. אילו ידעו שבמלחמה האחרונה בה לחם, איבד את בנו יחידו, שהיה כל עולמו לאחר שאשתו נפטרה. אם רק היו יודעים שהוא ניסה להגן עליו ונכשל. שהוא האשים את עצמו. שזו היתה השנה הראשונה של הבן בצבא, ושנתו האחרונה של האב; שגילו של הבן היה 18 שנים בלבד - צעיר מכדי למות, ושל האב - 45 צעיר מכדי לחזות במוות. אילו ידעו שהצלקות על זרועו, המושא ללעגם של הנערים, הן תוצאות מהמלחמה.

אילו רק ידעו שהוא שרוי בהלם קרב, ושהוא עדיין מחפש את בנו בין כל הילדים.

אילו רק ידעו... לא היו מכנים אותו 'מטורף', אלא 'גיבור'.

התורמים לא היו תושבים מהאזור, כי אלה רק לעגו לו. לא היה ילד באזור שלא שמע מהוריו על הזקן המשוגע, שאיש לא ידע את שמו. לא היה ילד שלא שמע מעשיות, רובן בדיוניות, שנועדו כדי להבהיר לו שבכל מקרה יתרחק מהקירח המפחיד הזה.

שמועות רבות נפוצו על האיש, חלקן נפחו כל כך עד שלא נשמעו אמינות גם אם סופרו מפי האיש הכנה ביותר. נערים מבית הספר צחקו עליו, ילדים מהגן פחדו ממנו, ואנשים מבוגרים סלדו ממנו.

איש לא ידע אם יש לו משפחה, חברים, או איזה מכר רחוק. איש לא טרח להישיר מבט אל עיניו האפורות, ולתהות מדוע הוא נראה עצוב כל כך. איש לא טרח להסתכל בפניו, ולהבין שהאיש הוא לא בובה על חוט, אלא אדם עם רגשות, שהוא שומע את כל מה שנאמר עליו, את כל הלעג והזלזול.

אילו היה מישהו טורח לשאול, טורח לנסות להבין. אילו רק היה מישהו מפסיק לרגע עם הפצת השמועות המוגזמות. אילו היה מפסיק לחנך את ילדיו לזלזל באיש... אילו היו

שביבים / שאול שיף

■ לעשות נחת ל-ה'

בראשית ימי חסידות באכזב בארה"ב לאחר מלחמת העולם השנייה, נאלץ האדמו"ר רבי שלמה זצ"ל לנסוע לדרום אמריקה למשך חודשיים. בזמנים ההם הנסיעה הייתה כרוכה במאמץ ובמסירות נפש ממש. לעזוב את מקומו, ביתו ומשפחתו, טורח הנסיעה באוניה, וכמובן הקושי לנדוד על פתחי נדיבים.

באחת הערים אליה הגיע, היה בית כנסת מרכזי ויחיד, בו התאספו יהודי העיר. שם פגש ביהודי שומר תורה ומצוות שהכירו עוד משנות המלחמה. במשך השבוע היהודי השתתף בתפילות ושיעורי התורה, ואילו בשבתות היה נעלם ואיננו... ביום ראשון שאלו הרבי: "היכן היית בשבת?" השיבו היהודי בתמימות: "הפרנסה קשה, אני לא יכול לקנות לילדי מה שצריך, אוכל ומלבושים, והדבר גובל בפיקוח נפש ממש. אני חייב לעבוד גם בשבת, כתוב 'וחי בהם' - ולא שימות בהם..."

הרבי נדהם למשמע התשובה, וחקרו: "האם אין לך עצה אחרת לשיפור הפרנסה, או עבודה אחרת?". ענה היהודי: "מכיון שזו עיר קטנה אין כאן עבודה אחרת, אבל לאחרונה יצאה מכונה חדשה שהייתה יכולה להקל על עבודתי, אך היא עולה ממון רב ואין בידי כסף לקנותה". שאלו הרבי: "ולאחר שתהיה לך מכונה כזו, האם תעבוד בשבת?" "יודאי שלא, וכי אני נראה לרבי מחלל שבת?!" ענה האיש בתמימות... הרבי הוציא את ארנקו ונתן לו את הסכום הדרוש לקניית אותה מכונה! הגבאים הוכו בתדהמה. רוב הכסף שאספו נמסר לאותו יהודי, וכעת נשארו בידיים ריקות. הם גם הבינו

■ "הכול בזכות אביך"

בעבר הלא רחוק היה לי [שאול שיף] קשר כמעט יומיומי עם הרה"צ יעקב עדס שליט"א, ולבקשתו מלאתי עבורו לא מעט שליחויות. מדובר באדם עליוי עצום, שרוב מקצועות התורה מונחים בכיסו, ואף על פי כן הוא מקפיד תמיד לפתוח את הגמרות או הרמב"ם וכו' ולצטט מתוך הספר. ויהי היום והרב טלפן אלי ובפיו בקשה: "תאמר לציפי לבני בשמי, שאני מבקש ממנה לחדול לתקוף מעל במת הכנסת את הציבור החרדי. תביא לידיעתה כי כוחה היום במספר המנדטים הוא בזכות אביה, איתן לבני ז"ל. הוא, איתן לבני, עשה טובה חשובה לציבור שומרי המצוות. הייתה בעייה בשוק הסיטונאי והוא נתבקש לפתור אותה, ואכן הוא טיפל בה והדבר בא על מקומו לשביעות רצונם של הרבנים. אם היא תמשיך לתקוף - היא תפסיד את מה שיש לה".

ואכן מלאתי את השליחות. טלפנתי אליה, אמרתי לה את הני"ל, והיא הסבירה לי שאין לה שום דבר נגד הציבור החרדי, אבל מחובתו ליטול חלק בחובות ולא רק בזכויות.

כמובן שהיא המשיכה כעבור זמן קצר בנאומיה הביקורתיים כלפי הציבור החרדי, ומעניין יהיה לראות עם כמה מנדטים היא תשוב לכנסת אחרי הבחירות הקרובות, אם בכלל. בבחירות שהתקיימו זמן קצר לאחר שיחתנו, היא איבדה מספר מושבים בכנסת. מאז היא רק בשבילי ירידה.

העיקרית היא, מדוע זה קורה? למה השי"ת מסבב את העניינים בצורה שכזו? "אף אחד מאתנו אינו נביא, והסיבות למצב הקשה הזה צריכות לצאת משולחנם של גדולי הדור", אמר לנו רבנו המרא דאתרא של רמת אלחנן, הגר"י זילברשטיין שליט"א, במהלך החודש האחרון. "ובכל אופן", הוסיף, "נוכל לצטט כאן כמה דברים, שאם נתחזק בהם נוכל לקוות לשינוי המצב, והשי"ת ראה שעניינו וישיפיע עלינו משפע מטרות-עוזו". הרב שליט"א פתח בפנינו את הפסוק (בראשית, ב' ה') "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ, וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ - והאדם אין לעבד את האדמה". בבריאת העולם, אף שנבראו הצמחים ביום השלישי, מכל מקום הם לא יצאו, אלא היו על פתח הקרקע, כי לא המטיר ה' עדיין גשם על הארץ. ומפני מה לא המטיר ה' גשם? - כתב רש"י: לפי שאדם אין לעבוד את האדמה, ואין מכיר בטובתן של גשמים; וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". מתוך דברי רש"י אנחנו למדים, ציין הרב שליט"א, שכדי שיירדו גשמים ויצמחו האילנות והדשאים, אנחנו צריכים 'להכיר בטובתן של גשמים', דהיינו שנדע ונעריך כראוי את ערכם וחשיבותם, ואז ממילא נתפלל עליהם, וכשנתפלל יירדו הגשמים, ויצמחו האילנות והדשאים. ואכן, כולנו זוכרים את השנים שבהן התמהמהו הגשמים לרדת, והחקלאים - ויחד עימם כל בית ישראל בכל מקומות פזוריהם - היו מתכנסים לתפילה ולתחנונים, לחלות ולחן פני מלך יושב-מרומים, שיפתח את הרקיע וירוה את הארץ. מה שקורה בימינו הוא, שבגלל המתקנים המשוכללים של ההתפלה, חדלנו להעריך את הגשמים, ולמחשבותינו מתגנבת המחשבה הפסולה אולי כביכול אנחנו יכולים להסתדר גם בלעדיהם... ההיפך הגמור מ'הכרת טובת הגשמים' כלשון רש"י. אם השי"ת ברא את עולמו באופן כזה שהבריאה תצמח ותתפתח דווקא ע"י הגשמים, שיירדו וירוה את האדמה, הרי ברור שהמצב האידיאלי הוא שלא נדקק כלל לעצות ולפעולות חיצוניות כמו ההתפלה וכיו"ב. להוותנו נוצר מצב שאם במשך כל שנים חינכו אותנו שכדי לזכות למים, צריכים להתפלל ולהתקרב אל הקב"ה, ורק אז יש סיכוי להיות מושפעים ממתנת-ידו ממעל, הרי שעכשיו הבעיה הגדולה היא שבני האדם משילים מעל עצמם את החובה הזו, חובת התפילה, ועלולים לומר לעצמם: מה יקרה אם לא יירדו גשמים? תהיה התפלה!

וזה הגרוע מכל. גם החקלאים שאינם שומרי מצוות ידעו, שבכל מה שקשור לנושא המים עליהם לסמוך ולבטוח על מי שאמר והיה העולם, מהיום עלולה להיות להם - כביכול - 'אופציה' נוספת. שהרי אין הם מבינים ויודעים שאם לא השי"ת - אזי גם ההתפלה תהיה תפלה לחלוטין. אבל אנחנו, שגודלנו מנעורינו בין ארבעת כתלי בית המדרש, ומאמינים בכל מילה בתורת השם, צריכים לדעת שאם הקב"ה קבע בתורתו "יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו", הרי שאין, ולא תהיה לעולם, כל אפשרות אחרת, להרוות את האדמה הצמאה אלא אך ורק על ידי 'מטר ארצך'. כאשר גם הגשמים עדיין אינם מספקים את 'הסחורה המבוקשת', ודאי מוטל עלינו לפשפש במעשינו ולחפש את דרכינו לתקן את הטעון תיקון. והדבר הראשון הוא על ידי תפילה ובקשה על הגשם! רק כך פותחים את שערי השמים! זאת, ועוד. בכל מה שקשור לירידת הגשמים, ולמילוי המים בכנרת, תובעת גם השבת את עלכונה! אין צורך לגלות שספינות רבות משייטות באגם במשך השבת, ואם לא היה די בכך - הרי שהכל הדדעזעו לשמוע את חילולי השבת שנעשו על הטיילת ובחוף-ימה

שבשל כך יאלצו להישאר בדרום אמריקה עוד חודשיים תמימים, כפי שאכן היה לבסוף. כראות הרבי את תדהמתם, אמר להם: "אנחנו נסענו לאסוף כסף לצורכי הישיבה, כי כך הבנו במחשבתנו שזה רצון הבורא. אך בינתיים נוכחנו שרצון ה' שונה, ומטרת נסיעתנו הייתה לעזור ליהודי להיחלץ ממצוקתו ולשמור את השבת כהלכתה. נסיעתנו לא היתה חלילה לריק, אלא אדרבה, לעשות נחת רוח לה'".

(נר לשולחן שבת מתוך קונטרס 'ישלומה של מלכות')

■ אוכל מן השמים בארץ ישראל / הרב תומר אנגלסמן

המן שזכו ישראל לאכול במדבר היה מאכל משוכח והגיע בדרך ש נס והשגחה פרטית. המן מתואר על ידי דוד המלך כלחם אבירים ורש"י מסביר שאבירים רומז לאבירים, שהמן היה נבלע באבירים של ישראל ולא כשאר מאכלים שיש בהם פסולת. לפני הכניסה לארץ הפסיק הנס וישראל התחילו להתרגל לאוכל גשמי. שואל הרב ר' אברהם אזולאי, שהיה מגדולי המקובלים, בספרו חסד לאברהם: למה נגרע מארץ ישראל הקדושה המן הרוחני? ומסביר שהטעם לזה הוא כי ארץ ישראל פירותיה הם על ידי הקדושה, כלומר הגשמיות בארץ ישראל מקודשת. הפירות הגשמיים הם כמו כלים קדושים שלתוכם הוכנסה הרוחניות שהיא כמו המן שאכלו אבותינו במדבר. בכל פרי וירק הגדלים באדמת ארץ יש רוחניות כמו מן. בארץ ישראל אנחנו זוכים להגשים את הכוחות הרוחניים שזכו ישראל במדבר, בימי משה רבנו, ולהיות לממלכת כוהנים וגוי קדוש. ולכן גם האוכל הגשמי מכיל רוחניות.

■ מדוע אגם הכינרת עדיין בגירעון?

מובא ב"קול ברמה": אנחנו מצויים בעיצומו של החורף, ולמרות שמחויבים להודות על כל טיפה וטיפה היורדת מן השמים, המציאות בשטח היא שהגשמים שירדו עד כה אינם ממלאים את הגרעון העצום של אגם הכנרת, וגם כל המסתעפים ממנה, כמו האקוויפרים והמאגרים העיליים עדיין ריקים כמעט לחלוטין. יתירה מזאת: כאשר אנחנו שומעים שגם לאחר סערת-שטפונות כמו זו שהיתה בימי החנוכה, וגם בימים אלה, התווספו לכנרת רק 4 ס"מ, כי מרבית הגשמים לא ירדו מעל אגן הכנרת עצמו, אנחנו מזכרים בתקופות קודמות, של לפני 15 ו-20 שנה, שבהן כל אירוע של גשמים מרובים היה מוסיף לכנרת באופן מיידי עשרות ס"מ. והנה כיום הזה, למרות שברוך-השם הגשמים יורדים, וגם באמצע החודש הנוכחי היו כמה 'אירועים גשמיים' חזקים, הרי לאחר מכן אנחנו קוראים ומתבשרים ש'הכנרת עלתה בסנטימטר-וחצי', ולאחר מכן בעוד 4 ס"מ, ועוד 4, וזהו. והשאלה היא מדוע זה קורה? הרי פשוט וברור לכל אחד מאתנו, שבכוחו של הקב"ה להביא עודף בחורף זה למצב של 'כנרת מליאה', למרות שחסרים לה יותר מ-5.5 מטרים! ומי שזוכר טוב, יזכור שלפני כ-20 שנה היו חסרים בתחילת החורף כ-5 מטרים, ובתוך עונה חורפית אחת התמלא כל החסר הזה! ותמיד ישמיעו באוזנינו 'סיבות טבעיות' לדבר. ולמשל: הגשמים לא ירדו ממש מעל אגן ההיקוות של הכנרת, אלא מסביבו, ולכן לא נוספה לאחר הגשמים כמות מרובה. יהיו שידברו על התאיידות המים, ויהיו שיזכירו סיבות אחרות, אבל השאלה

תומה! ברגע שנכוון את מחשבותינו אליו יתברך, ונאמר לו שאנחנו רוצים ששמו יתקדש ויתקלס בכפי הבריות, וכל באי-עולם יראו ויידעו כי אין מעצור לה' להושיע, ברב או במעט' כלשון הפסוק (שמואל- א', י"ד ו'), וברצוננו לראות את מלכנו מקולס בעיני כל בריותיו - ברגע שנכוון כך, נראה שגם ארובות השמים ייפתחו. נתאר לעצמנו איזה קידוש-השם יהיה בעולם אם בחורף אחד יושלם המחסור במים! הרי בוודאי שבמקרה זה יצביעו כולם כלפי שמיא, ויאמרו הפעם שרק השי"ת היה יכול לכך, ורק מכוחו התמלאו המאגרים! איזה "יהא שמייה רבה מברך" ישמע אז בעולם כולו!

של הכנרת! ואם זה מה שעושים בכנרת, אזי הכנרת כועסת! וגם אם יורדים ב"ה גשמים למכביר, המפלס עדיין לא מראה אותות-של-תקוה! אלא כפי שרבותינו חניכנו, שמירת השבת איננה תלויה רק באלה שמחללים אותה בריש-גלי, אלא גם, ואולי בעיקר, בשמירת השבת של כל אחד ואחד מאתנו. כי כאשר אנחנו נשמור את השבת ביתר-שאת וביתר-עז, תשפיע השמירה שלנו גם על אלה שלא גדלו בכתי המדרשות! ואם נחפש סיבה נוספת לחיזוק בתפילה בענין הגשמים, נצרך לכלל האמור גם את ענין ה'כבוד-שם-שמים' שיהיה אם הקב"ה יוכיח לכל באי-עולם את ידו החזקה וזרועו הנטויה, וימלא לנו עוד בחורף זה את כל הכנרת, עד

"וידעת כי שלום אהלך": זיהוי פוטנציאל לאלימות בנישואין בתקופת השידוכין - המשך

אליהם באופן מוחלט. לעתים הם אף ישרו לבחורה כי היא יכולה "להציל" אותם, וכי טובתם תלויה בה. שדר זה עשוי לגרום לבחורה להרגיש גיבורה ונערצת, אך בעין מפוכחת נוכל לזהות כאן התפתחות של יחסי תלות לא בריאים.

גברים בעלי מאפיינים אנטי-סוציאליים (אנטי-חברתיים) וקווי אישיות המנעותיים או פאסיבי-אגרסיבי ניתן לזהות על ידי נורות האזהרה הבאות: אנוצנטריות, המתבטאת בהתמקדות בן הזוג בעצמו ובצרכיו ולא בעצם הקשר או בבת הזוג; התעלמות מרגשותיה, הישגיה או דעותיה של בת שיחו; השלכת אשמה על בת הזוג לגבי כל מה שאינו "מסתדר" בקשר הזוגי; התנערות מאחריות; שינויים קיצוניים במצבי רוח; הימנעות בולטת משיח רגשי. גברים מסוג זה יתייחסו לעתים לאשה בתור אובייקט למילוי צרכיהם, ולא יראו את הקשר הנרקם בתור קשר בין שווים. ניצנים ליחס זה ניתן לראות כבר בתחילת הקשר. קווי האישיות האגרסיביים-פאסיביים עשויים לגרום לאדם לתפקד כשני בני אדם שונים: לעתים אדם עדין, מנומס ורגוע, ולעתים אדם חסר סבלנות, אגרסיבי או שותק שתיקה רועמת, המשרה סביבו אווירה לא נעימה. חלק מהמאפיינים דלהלן קיימים אצל כלל הגברים בעלי הפוטנציאל לאלימות בנישואין. הבולטים שבהם הם ביקורתיות; קמצנות; חשדנות רבה; התקפות מילוליות; האשמת בת הזוג; הטעיית האישה; דיבור או התנהגות מניפולטיביים; שינויים קיצוניים במצבי רוח; דו-פרצופיות: התנהגות אלגנטית ומרשימה במחיצת בני אדם אחרים לעומת התנהגות רודנית כלפי בת הזוג בהעדר נוכחים נוספים; צריכה מרובה של אלכוהול, סמים אחרים או התמכרויות התנהגותיות שונות; ובמקרים קיצוניים - איומים באלימות ואף איומים בהתאבדות. כל אלה הם סימנים עיקריים בהתנהגותו של הגבר, אשר ניתן לזהותם כבר בתחילת הקשר, המאותתים על פוטנציאל לאופי אלים. הבחורה יכולה לקבל אינדיקציה נוספת מתוך תחושותיה לגבי הקשר. למשל, כאשר היא חשה צורך להיות "מושלמת" במחיצת הבחור... אם תחושות אלה או תחושות מעיקות אחרות אינן מופיעות אצלה בקשרים אחרים, עליה לברר עם עצמה ועם דמויות נוספות אם תחושות אלה הן תוצר טבעי של

כאמור לעיל, סימנים המאותתים על פוטנציאל לאלימות של בן הזוג מופיעים לעתים קרובות כבר בתקופת ההיכרות. סימני האזהרה הם התנהגויות המשקפות את החולשות של אותם בני זוג פוטנציאליים, והם עוזרים לנו לזהות פרופילים פסיכולוגיים של הנוטים לנהוג באלימות כלפי בנות הזוג. להלן תפורטנה נורות האזהרה האופייניות לדפוסים שהוצעו קודם. אציין כי החלוקה הבאה היא חלוקה קטגוריאלית של נורות האזהרה לפי הפרופילים השונים שהוצגו. חלוקה זו אינה מדויקת אמפירית אך היא מארגנת, לפי הקשר, את התסמינים השונים.

קיימים סימני אזהרה בדמות התנהגויות שבבסיסן עומד הצורך לחוש דומיננטיות גברית ושליטה. אלו כוללים ביקורת מופרזת; זלזול באנשים (או בדברים אחרים); רודנות ושתלטנות; כפיית הדעה האישית מבלי לשמוע או להתחשב בדעותיו של האחר; התקפות מילוליות כלפי בת הזוג וכלפי אחרים (אלה ייתכנו גם בלשון חלקלקה ובמתק שפתיים, בפרט בתקופת ההיכרות הראשונה); עמדות שליליות כלפי נשים מסוימות ונשים בכלל; התנהגות דו-פרצופית; אנוצנטריות; מניפולציות בדמות הכחשת התרחשותם של אירועים, ובפרט אירועים קשים שהיו במהלך הקשר, או מזעורם באמצעות מתן הסברים מתעתעים ומייגעים. טיפוסים אלה מתאפיינים גם בכך שהם "חייבים" להיות צודקים בכל שיג ושיח, שלא לדבר על ויכוח או חילוקי דעות. הם יעשו כל שביכולתם להוכיח את צדקתם. ויכוח אתם יהיה מתיש ובסופו של דבר יצא הצד השני כמעט תמיד מופסד. התנהגויות אלה נובעות מניסיון לחוש עליונות וביטחון. אנשים המתנהגים באופן זה הם בעלי פוטנציאל להיות גברים אלימים בנישואין.

גברים בעלי סגנון התקשרות אמביוולנטי (חסר רגש) או חרד, ואלה אשר מפתחים תלות מוגזמת בבת הזוג: יאופיינו בקנאות אובססיבית; רכושנות כלפי האישה; דיבור שלילי על משפחתה או על חברותיה של הבחורה; בידוד הדרגתי של בת הזוג מהחברה ומן המשפחה הנעשה באופן אקטיבי או פאסיבי. כן, הם ינהגו בחשדנות רבה. ככלל, גברים אלה ינהלו קשר בעל אופי מאסיבי, הדוק ואף מעיק. יש להם צורך להרגיש ביטחון ממישהו שיהיה נאמן

שלו בה. נורת אזהרה זו צריכה לעורר חשד ביחוד כאשר הבחורה חשה שהקשר התכוף הופך למתיש, מעיק ודורש אנרגיות יתרות. אי-הקפדה על קיום מצוות. זוהי אינדיקציה נוספת לזיהוי התנהגות אנטי-סוציאלית העשויה להתבטא בחיי הנישואין באלימות. בציבור החרדי, הקפדה על שמירת המצוות היא מאפיין חברתי, נוסף להיותה מאפיין דתי. משום כך, ירידה דתית עשויה, בין היתר, לאותת על קושי בקבלת נורמות חברתיות ובהסתגלות חברתית. זלזול בנורמות הדתיות המקובלות באותה חברה, באופן שאינו רק "נפילה" חד פעמית, מבטא לעתים קרובות התנהגות אנטי-סוציאלית. לירידה דתית יכולות להיות, כמובן, סיבות רבות אחרות. אך כאשר מצטרפות לה נורות אזהרה נוספות, היא מחזקת אותן. לכן, חשוב לקבל התרשמות על הבחור אם "תוכו כבד". זהו מקור מידע חשוב, שדרכו ניתן לאשש או להפריך חשדות. קונפליקטים דתיים. כמו ירידה בקיום מצוות, גם קיומם של קונפליקטים דתיים עשוי להעיד על קשיים אישיותיים ועל חוסר יציבות. אלה עשויים להיות סימפטום להתנהגות חברתית לא יציבה המאופיינת בקשרים קרובים בעייתיים. קשר נישואין עם אנשים כאלה עלול להתאפיין בעליות וירידות קוטביות, שלעיתים יתבטאו גם באלימות. נשים חרדיות נפגעות אלימות מדווחות לא אחת על זלזול של הגבר בקיום מצוותיהן ואף אילוצן לעבור על מצוות, תוך ניצול כוחו עליהם. דרישה של גבר מאשתו לעבור על מצוה דתית או על צו לכה ומצפונה מעמיד אותה בפני דילמה קשה וניגודי נאמנויות. אדיקות דתית ושמירת מצוות אובססיבית. ככלל, התנהגות טקסית מוגזמת או אובססיבית עשויה להצביע על אישיות חרדתית, כפייתית או נוקשה, שכאמור, מובילה לאלימות. אצל אנשים דתיים האובססיביות עשויה לבוא לידי ביטוי, בין שאר הופעותיה, גם בפעולות דתיות. לכן, לצד שאר התחומים שאליהם כדאי לשים לב בהתנהגותו של בחור לפני הנישואין, יש לשים לב למאפיין זה. אדם העסוק יותר מדי בפרטים הקטנים ובריטואליות של קיום המצוות, ללא פרופורציה ומעבר למידה הראויה ("הנורמלית"), ובצירוף למאפיינים נוספים של גבר אלים, עשוי להשרות בחיי הנישואין אורה של חרדה דתית. הוא עלול להקפיד על קיום מצוותיה של האישה ועל התנהגותה בכלל באופן אלים.¹⁰ נפגעות אלימות חרדיות רבות מספרות כי חווית האלימות בנישואין באה לידי ביטוי באופן הקשה ביותר במסווה של הקפדה על מצוות (טהרת המשפחה, כשרות, ניקיון הבית לפסח, שמירת שבת וכדומה). באמצעות אלה פגע הגבר באשתו. הוא כפה עליה את חמרותיו והקפדתיו ההלכתיות, ואילץ אותה לבצע טקסים דתיים באובססיביות. הוא אף העביר לה מסר כי אינו סומך עליה. המצב האידיאלי והמקובל בחברה החרדית הוא שיש לבחור דמות שעמה הוא מתייעץ ומלכך ענייני דת, הנהגה או אורחות חיים. דמות זו עשויה להיות מבוגרת או צעירה, סמכותית או ידידותית, זה עשוי להיות חבר-נפש או רב. אם אין לבחור דמות כזו, ויתרה מכך, הוא מזלזל בצורך הזה, ראוי להתייחס לכך כאל אות אזהרה. זהו מאפיין אפשרי של אדם שיש לו צורך מוגבר בשליטה ובדומיננטיות, באופן שקשה לו לקבל דעות נוספות. גישה זו מאפיינת גברים אלימים. הם נוטים להכתיב לאישה את דעותיהם ואת דרישותיהם מבלי לשמוע את דעותיה או להתחשב בהן. בנוסף לכך, אדם המצהיר כי אינו נדרש לדברי אחרים, ויותר מזה, משדר במעשיו ודבריו כי הוא יודע-כל, עלול לכבול את האישה למערכת הנישואין שלא בטובתה.

התרגשות בעקבות הקשר החדש, או הן מצביעות על קשר בעייתי. בנוסף למאפיינים אלה, הבחורה יכולה לקבל אינדיקציה נוספת מתוך תחושותיה לגבי הקשר. למשל, כאשר היא חשה צורך להיות "מושלמת" במחיצת הבחור המשוך - היא מרגישה צורך להצטדק ולתרגץ את עצמה מעבר לרגיל. אם תחושות אלה או תחושות מעיקות אחרות אינן מופיעות אצלה בקשרים אחרים, עליה לברר עם עצמה ועם דמויות נוספות אם תחושות אלה הן תוצר טבעי של התרגשות בעקבות הקשר החדש, או הן מצביעות על קשר בעייתי. לאחר סקירת התסמינים דלעיל, עשויה לעלות השאלה: מדוע תרצה בחורה להמשיך קשר עם אדם שיש לו מאפיין אחד או כמה מן המאפיינים הללו? אכן, אילו מאפיינים אלה היו בולטים במיוחד או מוחשיים, או לא היו צדדים נוספים באישיותו של הבחור, ברור כי הקשר אינו כדאי. במציאות, המאפיינים הללו לא תמיד באים לידי ביטוי באופן ברור ומוחלט בתחילת הקשר, והתדירות הנמוכה של הופעתם עלולה לתעתע ולגרום לחוסר ביטחון בקיומם. כן, לעתים קרובות גברים אלה הם כריזמטיים ומכריזים. הם עשירים בתוכן וידע, הם מושכים, מרתקים וסוחפים בדיבורם. הם גם יודעים ליצור אשליה של חמימות, לצד יצירת תחושה אצל הבחורה שהיא נחוצה להם. הם מתמידים בקשר, ויודעים לגרום לבחורה לחוש קרבה ומשיכה. במצב כזה, ובהתאם לאופיה של הבחורה עצמה, קשה לה לראות את החסרונות שבקשר המתפתח. ההתנהגות של גברים אלה עשויה להיות מתעתעת, ולבחורה נוח, לעתים, להתמקד בצדדים הטובים והחיוביים, ולהתעלם מנורות האזהרה, או לחשוב שאותן התנהגויות הן חד פעמיות. חשוב מאוד אפוא שתהיה עין נוספת שתצפה על הקשר בהתהוותו. יש לציין כי אקט בודד, או מאפיין יחיד מתוך הרשימה דלעיל, אינו מצביע בהכרח על בעייתיות בקשר או בבחור. כאשר קיים מכלול של כמה גורמים, או אקט קיצוני בחומרתו, יש להתייחס לכך כבובד ראש.

הסימנים שפורטו לעיל, המאותתים על פוטנציאל לקשר זוגי אלים, הם כלל אנושיים. מעבר לכך, קיימים סימני אזהרה ייחודיים לציבור החרדי. סימני אזהרה אלה נמצאו ומופו מתוך מחקר איכותני שערכתי בנושא תקופת ההיכרות בין נשים לגברים אלימים חרדיים. המאפיינים הייחודיים של הציבור החרדי, וסגנון ההיכרות הנהוג בו, עשויים לגרום לכך שדפוסי ההתנהגות של הגבר האלים יתבטאו באופנים אחרים מבאוקלסיות אחרות. בחורות (או כלות) תוכלנה לזהות את סימני האזהרה הייחודיים אם הן מוצאות את עצמן בקשר בעייתי עם בחור חרדי. גם כאן, כפי שצוין קודם, מאפיין בודד אינו מצביע על בעייתיות; הבעייתיות עולה מתוך צירוף של כמה מההתנהגויות המפורטות דלהלן, וכאשר הן בולטות באופן מוקצן. קשר תכוף מדי בציבור החרדי לא נהוג לקיים פגישות תכופות מדי בין בני הזוג בתקופה שבין האירוסין לחתונה.⁹ גם בחוגים שבהם ממשיכים להיפגש בתקופה זו - תקופה שעל-פי רוב אינה עולה על 3-4 חודשים - המינון הוא בדרך כלל נמוך. קשר תכוף מדי אינו מקובל בקהילה, משום כך, אם נורמה חברתית זו מופרת, והבחור משפיע על ארוסתו להרבות במפגשים מעבר למקובל בקהילה ובין חבריו, יש בכך כדי לשמש סימן אזהרה לקשר זוגי שבו תלות מוגזמת של הגבר באשה. בחורה אשר אינה מודעת לבעייתיות של קשר תכוף מדי עלולה לחשוב כי מדובר בגילוי חיובי של קשר אמיץ, ואף להיות מוחמאת מהתלות

כניסה לקשר זוגי אלים. היא מעניקה לבחורה עיניים נוספות, המפקחות על הקשר ודואגות לכך שהיא תיכנס לקשר בריא ובטוח. המסר, כאמור, אינו לעודד פיתוח חשדנות יתרה כלפי כל התנהגות חריגה או סימפטום בודד של אלימות, אלא לכוון לשימת לב למכלול ההתנהגויות ולפקיחת עין כאשר מצטרפות יחד כמה נורות אזהרה מבין אלו המפורטות לעיל.

9 - טישלר, יי (2009). נישואין וחתונה בחברה החרדית. אנשים-ישראל: המדריך לחברה הישראלית. חיפה: הטכניון; מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומנית.
10 - דהן, ני ולוי, צי (2011). התעללות רוחנית: המשגה ראשונית בעקבות קבוצת טיפול חרדית. חברה ורווחה: מרץ 2011.

* מתוך "צריך עיון". "צריך עיון" הוא כתב-עת חרדי דיגיטלי המוקדש למחשבה תורנית-הגותית. מטרת כתב-העת היא לפתח דיון מעמיק בסוגיות חברתיות ותורניות הצריכות עיון.

הוא אף יתנגד לפנות ליעוץ או לעזרה כלשהי אם תתגלענה בעיות בהמשך חיי הנישואין. מאידך גיסא, קיים מצב הפוך, שלבחור ישנה דמות-סמכותית אשר ההתייעצויות עמה תכופות מדי ומערכת היחסים ביניהם מאופיינת בתלותיות. גם מצב אינו בריא, והוא צריך להדליק נורת אזהרה מחשש של אישיות תלותית הנמנעת מלקיחת אחריות, ואף מאישיות פאסיבית-אגרסיבית שמקבלת ביטוי בכניעות-יתר. כאמור, בעל דפוס אישיות זה עשוי לנהוג בהכנעה כלפי אנשים מסוימים, בעוד כלפי הקרובים אליו ביותר הוא ינהג באלימות ובתוקפנות. שני מצבים אלה מייצגים בעייתיות במערכות יחסים. כל הסימנים המנויים עשויים להיות אינדיקציה לאישיות בעלת נטיה לאלימות בקשר זוגי, אשר ניתן וכדאי לזהות לפני הנישואין. פנייה זו, אם כן, היא בעיקר להוריהן של הבנות המשתדכות ולסובבים אותן, אשר חשוב שיהיו מודעים למאפיינים אלה. מבחינה זאת, לשיטת השידוכים החרדית יש יתרון במניעת

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

עיצוב ועריכה גרפית:

אימייל: gilwein26@012.net.il

גיל ויין
עיצוב גרפי

נשמח לקבל תגובות
והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net